

DecadeWatch

Romski aktivisti
ocenjuju napredak
Dekade
uključenja Roma

2005–2006.

DECADE
WATCH

DecadeWatch

Romski aktivisti
ocenjuju napredak
Dekade
uključenja Roma

2005–2006.

Kordinator izdanja: Andy Haupt

Urednik izveštaja: Mona Nicoara

Redaktura i korektura: Tom Popper

Prevela Ljiljana Nedeljković

Grafički dizajn i prelom teksta: Judit Kovacs, Createch Ltd.

Štampano u Mađarskoj, Createch Ltd.

2007.

Autor

Autor

Siniša Nadaždin (Philia Ministries) <nadazdinATcg.yu>

Saradnici

Senad Sejdović
Samir Jaha

Sadržaj

Opšti pregled	9
DecadeWatch – Istorijat	11
Dekada uključenja Roma	11
DecadeWatch	11
Metodologija i postupak	12
DecadeWatch – Ocena napretka u Dekadi uključenja Roma 2005–2015 koju daju romski aktivisti	15
Šta je DecadeWatch?	15
Šta je do sad ostvareno?	16
Šta predstoji: Agenda Dekade za vlade u periodu 2008–2009	17
Uporedni rezultati zemalja	19
Sumarni zaključci prema prioritetnim oblastima	21
Rezimeji po zemljama	29
Bugarska	30
Hrvatska	32
Češka Republika	34
Mađarska	36
Makedonija	38
Crna Gora	40
Rumunija	42
Srbija	44
Slovačka	46
DecadeWatch okvir za monitoring	48
Crna Gora	55
Bibliografski izvori	63
Opšta literatura	65
Srbija	66

Opšti pregled

DecadeWatch – Istorijat

Dekada uključenja Roma

U februaru 2005. godine predsjednici vlada Bugarske, Hrvatske, Češke Republike, Mađarske, Makedonije, Crne Gore, Rumunije, Srbije i Slovačke proglasili su Dekadu uključenja Roma 2005–2015, potpisavši sljedeću deklaraciju:

“Oslanjajući se na podstrek koji je pružila konferencija održana 2003. godine ‘Romi u Evropi koja se širi: izazovi za budućnost’, obavezujemo se da će naše vlade raditi na otklanjanju diskriminacije i premošćavanju neprihvatljivog jaza koji postoji između Roma i ostatka društva, onako kako je to identifikovano u našim akcionim planovima za Dekadu. Proglašavamo godine od 2005. do 2015. Dekadom uključenja Roma i obavezujemo se da ćemo podržavati učestvovanje i angažovanje nacionalnih zajednica Roma u ostvarivanju ciljeva Dekade i u postizanju i pokazivanju napretka mjerenjem rezultata i razmatranjem iskustava u primjeni akcionih planova Dekade. Pozivamo i druge države da se pridruže našim naporima”.

Pored toga, sve zemlje su izradile akcijske planove za Dekadu u prioritetnim oblastima obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stanovanja i uspostavile su institucionalne mehanizme za izvršenje obaveza preuzetih u vezi s Dekadom. Dekada podstiče učešće romskog civilnog društva u izradi akcionih planova i njihovom sprovođenju, uključujući tu i nadzor nad sprovođenjem.

DecadeWatch

Temeljeći svoj rad na načelu učešća Roma u Dekadi, Decade Watch predstavlja inicijativu jedne grupe romskih aktivista i istraživača da ocjene napredak koji je postignut u Dekadi uključenja Roma 2005–2015. od kako je ona proglašena u februaru 2005. godine. Inicijativa Decade Watch uživa podršku Instituta Otvoreno društvo i Svjetske banke. Ta podrška obuhvata obuku i mentorstvo za istraživačke timove, kao i razvoj metodologije za izradu ove serije izvještaja, pružanje uredničke podrške i omogućavanje štampanja tih izvještaja.

Metodologija i postupak

Ove izvještaje sačinili su romski aktivisti iz civilnih udruženja Roma – mreže romskih nevladinih organizacija – koje postoje u većini zemalja; dok su u slučaju Hrvatske i Crne Gore izvještaji zajednički sačinjeni od strane romskih i neromskih nevladinih organizacija. Period izvještavanja za prvu etapu praćenja Dekade je 2005–2006. godina, a predočene informacije temelje se na istraživanjima organizovanim između jeseni 2006. i početka 2007. godine. Mada je težište stavljeno na događaje koji su se zbili 2005. i 2006. godine, analize često sadrže i mjere i sektorske politike koje su uvedene prije proglašenja Dekade, a koje su i u ovom periodu ostale na snazi. Takođe, pripadnici Decade Watch tima, prilikom razmatranja politike koja se prema Romima vodi u njihovim zemljama, iznose sopstvena iskustva koja su često sticana kroz višegodišnje periode.

Istraživanje je obuhvatilo razmatranje dokumenata – osnova sektorskih politika, zakonskih propisa i nezavisnih izvještaja i pregleda – kao i razgovore sa zvaničnicima i sa predstavnicima civilnog društva. Istraživanje je slijedio detaljni upitnik kojim se prikupljaju informacije o indikatorima na temelju kojih je moguće procijeniti ključno značajne inpute bez kojih Dekada ne bi mogla da postigne uspjeh:

- raspoloživost i kvalitet *akcionih planova* koji sadrže indikatore i ciljeve kao i mehanizme za praćenje i izvještavanje koji su s tim indikatorima i ciljevima povezani;
- *institucionalni aranžmani* za sprovođenje Dekade Roma, uključujući tu i učešće Roma; i
- *vladine mjere* u četiri prioritetne oblasti (iii) obrazovanje, (iv) zapošljavanje, (v) zdravstvena zaštita i (vi) stanovanje, uključujući i mjere koje se preduzimaju radi postizanja bolje raspoloživosti podataka i prikupljanja podataka, kao i (vii) raspoloživost antidiskriminatornih zakonskih propisa koji bi bili usaglašeni sa EU.

DecadeWatch je rezultat timskog napora i procesa intenzivnog i čestog sadejstva. Prvi korak bilo je to što se cijeli tim okupio u septembru 2006. godine radi učešća na brifingu i seminaru o razvoju metodologije. Tokom narednih mjeseci svaki nacionalni tim je organizovao svoje istraživanje i izradio detaljni izvještaj o pozadini cjelokupnog rada u kome je predočio svoje nalaze. Svi ti izvještaji su potom priređeni i skraćeni u poglavlja posvećena pojedinim zemljama duga po desetak stranica, strukturisana u skladu sa standardizovanom uporednom strukturom, za potrebe ovog izvještaja. Kraći izvještaji po zemljama dostavljeni su koordinacionim kancelarijama vlada za Dekadu uključenja Roma, kako bismo dobili njihove komentare i uzeli u obzir i njihove odgovore. Konačni izvještaj, koji je sadržao poglavlja po zemljama, opšte poruke i ocjenu rezultata koje je postigla svaka zemlja, razmotrio je uređivački tim na sastanku održanom u Budimpešti u aprilu 2007. godine. Poglavlje ovog izvještaja pod naslovom Opšti pregled, u kome je ta diskusija rezimirana, pripremila je podgrupa tima. Ocjenjivanje je obuhvatalo pregled za svaki indikator ponaosob i zajedničko poređenje rezultata zemlje u odnosu na svaki indikator, na temelju informacija dobijenih iz nacionalnih izvještaja; to poređenje je obavljao cjelokupni tim.

Od nacionalnih timova je zatraženo da predlože ocjenu koja je potom bila predmet diskusije cijelog tima.

DecadeWatch namjerava da poredi rezultate zemalja prema mnoštvu indikatora – kako bi na taj način evidentirao napredak i kako bi identifikovao oblasti u kojoj bi svakoj zemlji mogla biti od koristi iskustva drugih zemalja. U te svrhe, DecadeWatch je razradio mehanizam ocjenjivanja gdje se ocjene kreću u rasponu od 0 do 4. Najviša ocjena je ocjena 4 i ona se daje za najbolji praktični rezultat, dok se ocjenom 0 označava da vlada nije dala nikakav svoj doprinos niti je preduzela bilo kakve mjere. Pomoću srednjih ocjena ukazuje se na razliku između raznih stepena vladinog angažmana u sprovođenju politike uključenja Roma. Vrijedi istaći da ocjena 4 ne mora nužno biti četiri puta bolja od ocjene 1 – ali da 4 odražava standard onoga što je ostvarljivo. Ovdje je važnija, posebno u početku Dekade, razlika između 0 i 1 – koja odražava razliku između nepreduzivanja bilo kakve vladine akcije i nekih početnih koraka, od razlike između 3 i 4, koja ukazuje samo na razliku između savršenijeg vladinog programa i jedne integrisane, cjelovite, sveobuhvatne politike. Ocjene koje daje DecadeWatch predstavljaju jednostavni prosjek za sve indikatore – bez mjerenja pojedinačnih indikatora. Ako su zemlje dobile isti skor, onda su i jednako rangirane. Pridavanje različitih težina moglo bi dovesti do neznčajnih promjena u opštem rangiranju zemalja, ali ne bi promjenilo način na koji je zemlja grupisana i koji je naveden u izvještaju. Detaljna metodologija kojom se DecadeWatch koristio prilikom ocjenjivanja predstavljena je na samom kraju poglavlja Opšti pregled.

Tabela 1: Definisane ocjene DecadeWatch

OCJENA SAŽETE DEFINICIJE	
0	Vlada nije preduzela nikakve mjere
1	Sporadične mjere, preduzeti početni koraci, ali ne i redovna i sistematska akcija
2	Redovne mjere, ali bez sistematskog pristupa ili nečega što bi ličilo na programski pristup
3	Vladin program, usavršena akcija, ali ne i integrisana politika
4	Integrisana politika, postavljanje standarda za vladine akcije i svojinu

DecadeWatch je prvi doprinos mjerenju napretka postignutog tokom Dekade, i radni tim DecadeWatch svjestan je ograničenja ove metodologije. Prvo, DecadeWatch namjerno konstatuje samo da li vlada sprovodi ili ne sprovodi određene mjere. Zbog ograničenosti podataka o ishodu – ni u jednoj razmatranoj zemlji nema mnogo nacionalno reprezentativnih i redovno prikupljenih podataka o Romima – ako takvih podataka uopšte ima – DecadeWatch ne analizira da li su te mjere do sada imale ili nisu imale nekog efekta. Ipak, bez obzira na to, DecadeWatch smatra da bi mjerenje ishoda, na primjer, u smislu povećane stope upisa i stope prisustvovanja nastavi romske djece, poslije prve dvije godine sprovođenja programa Dekade bilo preuranjeno, jer se za mnoge sektorske politike očekuje da imaju tek dugoročni ili srednjoročni, a ne kratkoročni efekat. Dobijanje procjene o tome da li mjere jesu ili nisu preduzete može biti dovoljno kao prvo evidentiranje stanja posle dvije godine.

U isto vrijeme, DecadeWatch se snažno zalaže za prikupljanje podataka koji će biti razloženi po principu etničke pripadnosti koji će ubuduće omogućiti praćenje rezultata. Drugo ograničenje leži u činjenici da izbor indikatora nije nesporan, već bi se o njemu mogla voditi polemika. Međutim, DecadeWatch je odabrao skup indikatora za koje se smatra da su od ključnog značaja za uspjeh u ostvarivanju postavljenih ciljeva Dekade: DecadeWatch smatra da uspjeh sprovođenja Dekade počiva na raspoloživosti i kvalitetu akcionih planova, odgovarajućem institucionalnom okviru i politici koju vlade sprovode u četiri prioritete oblasti – kao i na tome koliko su sistematski te politike kreirane i koliko se sistematski sprovode.

Treće, DecadeWatch priznaje da se zemlje razlikuju po veličini, uključujući tu i brojnost romskog stanovništva, kao i po svojim ekonomskim kapacitetima i kapacitetima za izradu sektorske politike. Definisanjem ocjene 4, DecadeWatch pokušava da definiše najbolje rezultate koji se mogu ostvariti i u odnosu na koje svaka zemlja može odmjeriti mjere koje je preduzela u pogledu bilo kog indikatora, poredeći svoje mjere sa najboljom postojećom praksom. Sem toga, u svakoj zemlji postoje određeni nedostaci (dispariteti). Identifikovanjem tih nedostataka u jednoj zemlji upoređenju sa drugom zemljom, DecadeWatch u datoj zemlji osvjetljava upravo ona područja u kojima je potrebno postići dalji napredak.

To je samo prvi korak. Tim DecadeWatch će nastojati, zajedno sa vladama i partnerskim agencijama i institucijama Dekade, da dalje razvija ovu metodologiju i da pruži doprinos uspostavljanju mehanizama za mjerenje uspjeha Dekade. Dekada uključenja Roma, inicijativa bez presedana za unaprjeđenje uključenja Roma, zaslužuje djelotvorni mehanizam praćenja postignutih rezultata.

DecadeWatch – Ocjena napretka u Dekadi uključenja Roma 2005–2015. koju daju romski aktivisti

Šta je DecadeWatch?

DecadeWatch je prva ocjena mjera koje vlade preduzimaju na planu izvršenja obaveza preuzetih u okviru Dekade uključenja Roma 2005–2015. Budući da Dekada ima za cilj da se Romima omogući da se čuje njihov glas u procesu uključenja, ovu procjenu obavljaju koalicije romskih nevladinih organizacija i aktivisti iz svih zemalja-učesnica Dekade. U ovom prvom krugu DecadeWatch razmatra se period od proglašenja Dekade početkom 2005. do kraja 2006. godine. DecadeWatch je konstruktivni doprinos romskih aktivista uspješnom sprovođenju Dekade.

U prvom izvještaju DecadeWatch procjenjuju se mjere koje preduzimaju vlade a ne izmjenjena situacija za Rome na terenu. S obzirom na nepostojanje konzistentnih i sistematskih indikatora ishoda rezultata, kao i na odsustvo podataka o ishodu ova prva akcija ocjenjivanja usredsređena je isključivo na inpute, tj. doprinose vlada: šta su vlade učinile otkako je proglašena Dekada? DecadeWatch sažima čitav niz indikatora koji mjere (i) postojanje i kvalitet akcionih planova za Dekadu, uključujući raspoloživost podataka na osnovu kojih se može podnijeti izvještaj o postignutom napretku, (ii) institucionalne aranžmane za sprovođenje Dekade, i (iii) to da li su počele da se sprovode mjere za sve četiri prioritetne oblasti Dekade. U prvom krugu ocjenjivanja DecadeWatch-a ne mjeri se uticaj i promjena ishoda za Rome. Sistematsko praćenje rezultata, posebno onih koji su uporedivi u svim zemljama, trenutno nije moguće zbog velikih razlika u podacima. Sem toga, Dekada se dosad sprovodi samo dvije godine, tako da je još uvijek preuranjeno ocjenjivati ishod.

DecadeWatch je analiza napretka postignutog u okviru Dekade i doprinos romskih aktivista uspješnom sprovođenju Dekade...

... tokom koje se procjenjuju inputi vlada, a ne djelotvornost politike za Rome ...

... identifikuju se, popisuju i rezimiraju korisna iskustva ...

Prilikom identifikovanja mjera koje vlade preduzimaju u svim zemljama-učesnicama Dekade, nacionalni izvještaji DecadeWatch imaju za cilj da identifikuju korisna iskustva i da osvijetle ostvarenja iz kojih druge zemlje mogu da uče. Takođe, svojom analizom DecadeWatch obuhvata mjere koje vlade preduzimaju, kao i njihove programe i sektorske politike koje su uvedene prije nego što je Dekada proglašena, a koje i dalje postoje.

... i prave se poređenja između zemalja.

DecadeWatch je pokušaj da se uporede mjere koje preduzimaju vlade u svim zemljama i da se stekne letimični uvid u to da li su i u kojoj mjeri vlade postupile u skladu sa svojim obećanjima u okviru Dekade. Uzima se u obzir činjenica da se zemlje razlikuju po veličini – kao i po brojnosti romske populacije – i po nivou ekonomskog razvoja, zbog čega mogu biti potrebni i različiti obimi uloženi napora. Važno je međutim da se stekne izvjesna kvantitativna predstava o političkoj volji i aktivizmu, kao i da se identifikuju korisna praksa i razlike koje postoje između zemalja i između prioritarnih oblasti.

U posljednje dvije godine uočen je primjetan napredak ...

Šta je do sad ostvareno?

Ovom procjenom utvrđeno je da je postignut značajni napredak u svim zemljama, mada je u nekim zemljama taj napredak veći nego u drugima, kao što je unutar pojedinih zemalja veći napredak postignut u nekim oblastima nego u drugim oblastima u kojima su preduzimane akcije:

- U cjelini gledano, *Akcioni planovi za Dekadu i relevantne institucije postoje svuda* i u svim zemljama su započete određene aktivnosti samo u različitoj mjeri. Prije svega, u svim zemljama postoje koordinacione kancelarije za Dekadu uključenja Roma koje su u minule dvije godine stekle značajno iskustvo.
- Dekada je postala *okvir u kome se razmatra uključenost Roma i na nivou vlade i na nivou romskog civilnog društva* u svim zemljama-učesnicama, mada vlade uglavnom nisu shvatile akcione planove za Dekadu kao instrumente za sprovođenje sektorske politike.
- Od kako je u februaru 2005. godine proglašena Dekada, *predsjedavanje* je od Mađarske je prvo preuzela Rumunija, a potom od Rumunije Bugarska. Većina zemalja je bila redovno zastupljena na sastancima Međunarodnog nadzornog komiteta Dekade. Sa izuzetkom Crne Gore i Srbije, sve ostale zemlje su dale doprinos povjerilačkom fondu Dekade, iz koga se finansira zajednička tehnička pomoć i izgradnja kapaciteta kao podrška sprovođenju Dekade.
- Proces Dekade ima za cilj da se *Romima omogući da se čuje njihov glas* u naporima zemalja na unaprjeđenju uključenja, i Romi u svojim izvještajima navode da se sada čuju znatno bolje i više nego što je to bio slučaj prije proglašenja Dekade.

Međutim, uprkos izvjesnom napretku, Dekada još nije dosegla kritičnu tačku koja bi mogla garantovati uspjeh. Većina vlada razmišlja o uključanja Roma u smislu projekata i sporadičnih mjera, a ne u smislu programa ili integrisane politike. Mada su u većini zemalja usvojeni akcioni planovi za Dekadu, oni, kako izgleda, ne utiču na proces vladinog odlučivanja, niti planiranja politike u mjeri u kojoj bi to mogao da bude slučaj. Institucionalni centar za koordinaciju Dekade u mnogim zemljama često je nedovoljno integrisan sa političkim upravama u resornim ministarstvima, a primjetno je i odsustvo utvrđivanja agende i odgovarajuće upotrebe ovlašćenja i kapaciteta. Konačno, vlade u sve većoj mjeri pominju Dekadu u kontekstu mjera koje preduzimaju na planu uključanja Roma, ali bi mnogo više mogle da učine kada bi Dekadu i akcione planove koristile kao instrumente za sistematsko izvještavanje o postignutom napretku.

Do sada je možda najveći jaz u sprovođenju Dekade odsustvo podataka o Romima koji bi obuhvatili oblast obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i stanovanja. Prikupljanje podataka obavlja se rijetko i neredovno i nije reprezentativno na nacionalnom planu. Mnoge zemlje prikupljaju podatke o etničkoj pripadnosti pojedinaca koji su obuhvaćeni programima ili su primaoci usluga, to jest, koriste službu zapošljavanja. To omogućuje da se utvrdi apsolutni broj obuhvaćenih pojedinaca, ali ne omogućuje da se utvrdi korelacija sa cjelokupnom populacijom. Zato su takvi podaci samo u ograničenoj mjeri upotrebljivi. Potrebne informacije treba da dobijemo zahvaljujući pregledima koji su u nacionalnom smislu reprezentativni. Zahvaljujući prethodnom radu na izradi takvih pregleda uz podršku međunarodnih partnera kao što su Svjetska banka, Institut za otvoreno društvo, UNDP i UNICEF sada se zna mnogo više o isključenosti Roma u zemljama nego što se znalo prije samo nekoliko godina. Međutim, ono što i danas, dvije godine po proglašenju Dekade nedostaje jeste sistematsko i redovno prikupljanje podataka koje bi omogućilo da se tokom vremena prati napredak u oblasti uključanja Roma. Samo sistematsko i redovno prikupljanje podataka razbijenih po kategorijama i to takvih koji su reprezentativni na nacionalnom planu omogućuje vladama da podnesu realne izvještaje o rezultatima svojih napora preduzetih u okviru Dekade 2015. godine. Češka vlada se posebno ističe među ostalim vladama zbog toga što je priznala sadašnja ograničenja i što se opredijelila za razvoj okvira za praćenje i izvještavanje do kraja 2007. godine.

Šta predstoji: Agenda Dekade za vlade u periodu 2008–2009.

Odsustvo sistematskog prikupljanja podataka i neuspjeh u identifikovanju pouzdanog sistema izvještavanja o rezultatima ostvarenim u okviru programa Dekade ukazuju na to da postoji hitna potreba da se postave obavezujući ciljevi ishoda za 2015. DecadeWatch tim će saradivati sa vladama i partnerima u identifikovanju i predlaganju jednog skupa indikatora i ciljeva koji će obuhvatiti prioritetna područja u okviru Dekade.

Ocjena dosadašnjeg napretka pokazuje da, iako već postoje izvjesni doprinosi vlada, agenda Dekade još nije dosljedno i sistematski prevedena u korake na terenu.

... često u vidu sporadičnih mjera koje još nisu razvijene u sistematsku politiku uključivanja Roma ...

... a izvještavanje o njihovom uticaju uključanje Roma biće moguće samo ako vlade budu uspjele da prikupljaju bolje i po kategorijama razvrstane podatke.

Postaviti ciljeve za 2015 ...

... decentralizovati Dekadu ...

Od suštinskog je značaja da Dekada bude čvrsto ukorijenjena u mjerama koje preduzimaju lokalne vlasti, kao i lokalni ogranci resornih ministarstava. Iako nacionalne vlade snose prevashodnu odgovornost za napredak u okviru Dekade, one treba da uključe opštine u sprovođenje Dekade i da sve do lokalnog nivoa decentralizuju svoje političke obaveze izražene prilikom proglašenja Dekade. U većini zemalja opštine su ključne jedinice vlasti za organizovanje obrazovanja, zdravstvenih usluga i usluga zapošljavanja i upravo one treba da organizuju uspostavljanje stupanja u kontakt i komunikacije sa romskim zajednicama. Cjelokupni proces će pretrpjeti neuspjeh ukoliko ne bude priznata ta posebna uloga i odgovornost koju opštine imaju za postizanje rezultata u okviru Dekade. Upravo iz tih razloga treba da bude ojačana veza između obaveza koje su preuzeli predsjednici vlada i ispoljene odgovornosti resornih centralnih ministarstava i lokalnog nivoa.

... donijeti dvogodišnje
operativne planove ...

Ovom procjenom je utvrđeno da akcioni planovi za Dekadu u većini zemalja i dalje nisu dovoljno iskorišćeni kao dokumenti na osnovu kojih se mogu donositi političke odluke. U nekim zemljama su, u različitoj mjeri, razrađeni kratkoročni operativni planovi. U interesu pružanja podrške konkretnoj akciji, važno je da se ova praksa koristi u svim zemljama-učesnicama Dekade. **S tih razloga, vladama se savjetuje da kao sljedeći korak odobre izradu dvogodišnjih operativnih planova koji će biti potkrijepljeni konkretnim finansiranjem i uvjerljivim obavezama i kapacitetima vezanim za njihovo sprovođenje.**

... ojačati kancelarije
za koordinaciju Dekade
i temeljiti aktivnost
na njihovim iskustvima ...

Kancelarije za koordinaciju aktivnosti na sprovođenju Dekade u svim zemljama već su stekle značajno iskustvo tokom minule dvije godine i glavni su korisnici međunarodne dimenzije Dekade. Kroz sastanke Međunarodnog nadzornog komiteta i ostale seminare i druge aktivnosti Dekade one su uspostavile mrežu kontakata u svim zemljama koja će podsticati razmjenu korisnih iskustava. Važno je da **iskustvo koje su stekle kancelarije za koordinaciju aktivnosti u ostvarivanju Dekade bude iskorišćeno na domaćem nivou i u oblasti koordinacije sa resornim ministarstvima.**

... preći sa projekata
na promjene politike ...

Akcije vlada se isuviše često ograničavaju na sporadične mjere, koje su često finansirane ili kofinansirane od strane međunarodnih partnera. Samo oni koji su u prvim redovima Dekade počeli su da se hvataju u koštac sa izazovom Dekade tako što razrađuju programe ili čak kreiraju integrisanu sektorsku politiku. Važno je da **sve zemlje pređu sa pristupa čiji osnov čine fragmentarni projekti na razvoj sistematske politike.** U isto vrijeme, vlade treba da urade više kako bi njihovi programi i politike postali djelotvorni instrumenti za uključenje Roma. Uspjeh tih politika dobrim dijelom zavisi i od stepena u kome su sami Romi uključeni u davanje savjeta u fazi njihovog kreiranja i potonje primjene, posebno onda kada je riječ o programima koji brinu o stanovništvu u cjelini, odnosno nisu zamišljeni kao namjenski programi za Rome. Vlade takođe treba da obezbijede da rezultati ostvareni u okviru Dekade postanu vidljivi kako za romsko, tako i za neromsko stanovništvo, jer će se na taj način pokazati da je proces realan.

... iskoristiti proces pridruživanja
i integrisanja u EU ...

Dekada predstavlja panevropsku inicijativu čiji je cilj jačanje integracije Roma – najveće manjine u Evropi – i istovremeno je pravi instrument za evropsko rješenje izazova isključenosti Roma. **Zato zemlje treba da uključe svoje obaveze preuzete u**

pregledu Dekade u proces pridruživanja i integracije u Evropsku uniju i da koriste mehanizme koji im tu stoje na raspolaganju. To se prije svega odnosi na strukturalne i pretpristupne fondove EU za integrisanje Roma, ali podrazumjeva i djelotvorno partnerstvo sa (ostalim) zemljama-članicama EU, Evropskom komisijom i drugim institucijama EU u razvoju sektorske politike čiji je cilj uključivanje Roma.

Često izgleda da vlade smatraju da je to što ih javnost doživljava kao zagovornike uključenja Roma potencijalna predizborna slabost. Važno je da ovakav stav bude zamijenjen odvažnijim političkim liderstvom na planu uključenja i obezbjeđivanja jednakih mogućnosti, kao i da budu pronađeni inovativni načini za promjenu javnog mijenja. **Vlade bi trebalo da predstavljaju agendu Dekade kao ono što ona zaista jeste – ulaganje u nacionalni interes** i u budući prosperitet društva u cjelini, u okviru šire evropske i svjetske privrede. U isto vrijeme, vrijedi ukazati na to da su se u većini zemalja-članica Dekade vlade promijenile otkako je Dekada proglašena, a neke zemlje su postigle veći uspjeh od drugih u održavanju početnog impulsa. Ipak, snaga Dekade leži u njenoj dugoročnoj prirodi koja prevazilazi izborne mandate pojedinačnih vlada.

Uporedni rezultati zemalja

Uporedna ocjena postignutog napretka otkriva da je on neujednačen, mada jeste zabilježen u svim zemljama, kao i da nijedna zemlja nije postigla dosljedno dobre rezultate prema svim indikatorima. To ukazuje da, uprkos činjenici da su neke zemlje odmakle u odnosu na druge u svojim naporima za sprovođenje Dekade, još uvijek u svim zemljama-članicama Dekade ima prostora za učenje od drugih.

Ukupna razlika u rezultatima u ovom izvještaju mjeri se uglavnom u odnosu na različite stepene vladinog vlasništva i vladinih napora za prelazak sa sporadičnih mjera, koje često kofinansiraju donatori, na sistematsku politiku koja se podržava iz budžetskih sredstava. DecadeWatch procjena napretka utvrdila je da se sve zemlje mogu svrstati u pet grupa.

1. **Mađarska** je najnaprednija zemlja učesnica Dekade. Njen ukupni skor nešto je niži samo zbog činjenice da krajem 2006. godine još nije odobrila dugoročni akcioni plan za Dekadu. Međutim, Mađarska je najviše napredovala u ostvarivanju napretka u većini prioritarnih oblasti;
2. Na znatnoj udaljenosti od Mađarske nalazi se najbrojnija grupa zemalja koju čine **Bugarska, Slovačka, Češka Republika, Rumunija i Hrvatska**. One imaju vrlo sličan skor, i tih pet zemalja pokazuju mješovite rezultate u kojima se mogu naći primjeri kako za sistematske, tako i za ograničene vladine akcije u različitim prioritarnim oblastima;
3. **Makedonija i Srbija** unekoliko zaostaju za njima, mahom zbog toga što se oslanjaju na mjere koje finansiraju donatori, umjesto na liderstvo samih vlada u sprovođenju Dekade.
4. **Crna Gora** je i dalje u fazi opredjeljenosti i akcije koji su bili karakteristični za vrijeme prije proglašenja Dekade.

... i ispoljiti političko liderstvo.

Nijedna zemlja ne postiže konstantno dobre rezultate u svim područjima ...

... a te razlike se objašnjavaju stepenom u kome su vlade razradile i počele da sprovedu sistematsku politiku.

Tabela 2: Usporedni rezultati

RANG	ZEMLJA	SKOR
1	Mađarska	2,29
2	Bugarska	1,84
3	Slovačka	1,82
4	Češka Republika	1,76
5	Rumunija	1,72
6	Hrvatska	1,70
7	Makedonija	1,37
8	Srbija	1,24
9	Crna Gora	0,63

Napomena: Skor naveden u ovoj tabeli predstavlja prosjek za sve indikatore. Skor se kreće u rasponu od 0 (najniži) do 4 (najviši).

Metodologija DecadeWatch
ima ograničenja ...

Očigledno je da **svaka ocjena napretka koja se temelji samo na razmatranju toga da li su vlade počele da sprovode neke mjere ima izvjesna ograničenja**, budući da već po definiciji ne ulazi u ocjenu djelotvornosti tih mjera. Drugo ograničenje leži u činjenici da izbor indikatora može biti predmet rasprave. Međutim, DecadeWatch je odabrao jedan skup indikatora koji su ključni za uspjeh u ostvarivanju ciljeva Dekade.

... ali se temelji na indikatorima koji obuhvataju one doprinose koji su neophodni da bi Dekada bila uspješno sprovedena.

DecadeWatch tvrdi da **uspjeh u sprovođenju Dekade zavisi i od valjanog institucionalnog okvira i od sektorske politike koju vlade sprovode u četiri prioritete oblasti**. Redosljed naveden na tabeli 2 se, prema tome, zasniva na nizu indikatora koji obuhvataju:

- raspoloživost *akcionih planova* uz indikatore i ciljeve i odgovarajuće mehanizme za praćenje i podnošenje izvještaja;
- *institucionalne aranžmane* za sprovođenje Dekade; i
- *vladine mjere* u četiri prioritete oblasti (iii) obrazovanje, (iv) zapošljavanje, (v) zdravstvena zaštita, (vi) stanovanje, uključujući tu i mjere za prikupljanje podataka, kao i (vii) postojanje antidiskriminatornog zakonodavstva koje je kompatibilno sa odgovarajućim zakonodavstvom EU.

Najviši skor je 4, i on se daje za najbolje praktične rezultate, dok 0 označava da nije bilo nikakvog vladinog doprinosa. Tamo gdje su zemlje ostvarile isti skor, istovjetno su rangirane. Kao što se vidi na tabeli 3, srednji skor ukazuje na razliku između različitih stepena angažovanosti vlade. Vrijedi naglasiti da skor 4 ne mora nužno biti četiri puta bolji od skora 1 – već da 4 odražava standard koji je moguće ostvariti. Razlika između 0 i 1 je, upravo stoga, važnija od razlike između 3 i 4.

Skor koji daje DecadeWatch predstavlja prosječnu vrijednost za sve indikatore – bez ocjenjivanja pojedinačnih indikatora. Pridavanje različite težine pojedinačnim

indikatorima moglo bi dovesti do neznatnih promjena u rangiranju, ali ne bi izmijenilo ukupni redosljed koji je ovdje naveden. Detaljna metodologija DecadeWatch objašnjena je na kraju ovog poglavlja koje sadrži opšti pregled stanja.

Tabela 3: Definisane DecadeWatch skora

OCJENA SAŽETE DEFINICIJE	
0	Vlada nije preduzela nikakve mjere
1	Sporadične mjere, preduzeti početni koraci, ali ne i redovna i sistematska akcija
2	Redovne mjere, ali bez sistematskog pristupa ili nečega što bi ličilo na programski pristup
3	Vladin program, usavršena akcija, ali ne i integrisana politika
4	Integrisana politika, postavljanje standarda za vladine akcije i svojinu

Skor koji su zemlje osvojile pokazuje da je, ukupno gledano, u sprovođenju Dekade ostvaren napredak između 1 i 2 – što ukazuje na to da još uvijek preovladavaju sporadične mjere i neki početni koraci, ali to još uvijek nisu sistematski programi niti integrisana politika. Većina zemalja pokazuje svojevrstu kombinaciju snage i slabosti usljed kojih je ukupni skor niži nego što bi mogao da bude. Tako je, na primjer, Mađarska otišla ispred drugih zemalja u smislu usvajanja i sprovođenja politike u većini od četiri prioritetne oblasti, tako da bi bila bliža skor 3 – samo da je vlada odobrila dugoročni akcioni plan za Dekadu prije isteka 2006. godine. Isto važi i za Rumuniju, koja će tek u 2007. usvojiti akcione planove za Dekadu. Makedonija je otišla ispred mnogih drugih zemalja u smislu institucionalnih aranžmana za Dekadu tako da je njen skor visok kada je riječ o tim indikatorima, ali sve to tek treba da bude prevedeno u ravan sistematske vladine akcije. U narednim odjeljcima biće objašnjen način na koji su zemlje rangirane tako što će se iznijeti opšti pregled stanja u prioritetnim oblastima Dekade i što će se iznijeti pregled događaja koji su se zbili u zemljama pojedinačno.

Sumarni zaključci prema prioritetnim oblastima

Akcioni planovi za Dekadu sa jasnim indikatorima i ciljevima predstavljaju ključnu dodatnu vrijednost Dekade, budući da oni po pravilu obezbjeđuju veću usredsređenost sprovođenja nego što je to bio slučaj sa ranijim nacionalnim strategijama ili programima za uključivanje Roma, uključujući tu i mogućnost da se uspostave jasni okviri za izvještavanje o sprovođenju. Ako ne predviđaju strukturisanje za svaku godinu pojedinačno, onda bi bilo idealno da takvi planovi budu dopunjeni kratkoročnim (godišnjim ili dvogodišnjim) prioritetnim operativnim planovima za vladinu akciju. Kada je riječ o akcionim planovima, DecadeWatch ocjenjuje da li su zemlje usvojile akcione planove za Dekadu (1,1 na bodovnoj listi), da li su donijele kratkoročne operativne planove (1,2), da li postoji ikakav formalni mehanizam za podnošenje izvještaja (1,3), da li akcioni planovi za Dekadu sadrže osnovne podatke prikupljene prije početka sprovođenja Dekade koji će kasnije moći poslužiti kao osnov za poređenje (1,4) i da li je uložena ikakva napor da se sačine opštinski ili regionalni akcioni planovi (1,5).

Opšta slika: preovlađuju sporadične mjere i početni koraci i izazov se ogleda u tome da se te mjere i koraci prevedu u ravan politike.

Akcioni planovi

Tabela 4: Akcioni planovi

RANG	ZEMLJA	SKOR	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5
1	Češka Republika	2,30	3	4	4	1	0
2	Hrvatska	1,60	2	2	0	2	2
2	Makedonija	1,60	1	4	0	0	3
4	Slovačka	1,30	2	1	2	0	2
5	Srbija	1,20	3	2	0	0	1
6	Bugarska	1,10	3	1	0	0	2
7	Mađarska	0,60	0	0	0	0	3
7	Crna Gora	0,60	3	0	0	0	0
9	Rumunija	0,00	0	0	0	0	0

Krajem 2006 godine većina zemalja, izuzev *Mađarske i Rumunije*, je usvojila desetogodišnje akcijske planove za Dekadu – ali se kvalitet tih planova razlikuje od slučaja do slučaja. Jasni indikatori i izvori podataka kao i pouzdani rokovi i ciljevi identifikovani su samo u nekoliko oblasti malobrojnih akcionih planova za Dekadu pa stoga postoje sumnje u to koliko su oni djelotvorni kao planovi prema kojima se upravlja vladina politika. U mnogim zemljama još uvijek vlada izvjesna zbrka i postoje nedoumice u pogledu toga na koji se način akcioni planovi za Dekadu odnose prema ranijim nacionalnim strategijama ili programima za uključenje Roma. Vlasti često odlučuju da ne koriste akcijske planove u skladu sa njihovom prvobitnom namjenom – dakle, kao planove koji sadrže jasne ciljeve i rokove i okvire za podnošenje izvještaja. U isto vrijeme, neke zemlje su sveobuhvatne desetogodišnje planove prevele u operativne planove ili operativne planove za prioritetne akcije, što su u nekim slučajevima čak i finansijski podržale. Druge su uložile napor da angažuju opštine na ostvarivanju Dekade. Sa izuzetkom *Češke Republike i Slovačke*, vlade nisu podnosile zvanične i redovne javne izvještaje o napretku postignutom u sprovođenju Dekade do kraja 2006. godine, mada je *Srbija* u aprilu 2007. podnijela izvještaj o napretku, dok se očekuje da *Hrvatska* to učini nešto kasnije tokom 2007. godine.

Primjeri dobre prakse: Godišnji prioritetni planovi *češke* vlade podržani su izdvajanjima iz budžeta i redovnim podnošenjem izvještaja o njihovom sprovođenju, *makedonski* operativni plan za 2005. godinu izrađen je tako da dopire do opštinskog nivoa, opštine u *Srbiji* sačinile su lokalne akcijske planove.

Institucionalni aranžmani
za Dekadu.

Dekadom je uspostavljen proces saradnje između vladinih organa i romskog civilnog društva u izradi akcionih planova i u nadzoru nad njihovim sprovođenjem, kojim rukovodi nacionalni koordinator za Dekadu, a ustanovljena je i međunarodna saradnja zemalja-učesnica Dekade. Kada je riječ o institucionalnim aranžmanima za Dekadu, DecadeWatch ocjenjuje da li postoji nacionalni koordinator (2,1), koji je njegov/njen nivo službenog starješinstva (2,2), kao i da li taj nacionalni koordinator uživa pomoć kancelarije za podršku i osoblja zaposlenog u njoj (2,3). DecadeWatch

takođe razmatra da li su Romi zastupljeni na visokom nivou u vladi (2,4) i da li postoji stalno zvanično konsultativno tijelo koje obuhvata romsko civilno društvo (2,5). Takođe se ocjenjuje da li resorna ministarstva imaju posebne jedinice za uključenost i pristup (2,6), da li su vlade imale svoje predstavnike na sastancima Međunarodnog nadzornog komiteta za Dekadu (2,7) i da li su ulagale u povjerilački fond Dekade (2,8).

Tabela 5: Institucionalni aranžmani

RANG	ZEMLJA	SKOR	2,1	2,2	2,3	2,4	2,5	2,6	2,7	2,8
1	Mađarska	3,13	3	3	4	2	2	3	4	4
2	Slovačka	2,94	3	4	3	3	0	3	4	4
3	Makedonija	2,88	3	3	1	3	4	1	4	4
4	Hrvatska	2,75	3	4	2	0	4	2	3	4
4	Češka Republika	2,75	3	2	2	1	3	3	4	4
6	Bugarska	2,63	1	2	2	3	3	2	4	4
6	Rumunija	2,63	3	2	2	3	0	3	4	4
8	Srbija	1,25	1	1	2	0	4	1	1	0
9	Crna Gora	0,50	1	1	0	0	0	1	1	0

U 2005. godini sve zemlje-učesnice Dekade postavile su nacionalne koordinateure za Dekadu, često na ministarskom nivou, i taj položaj je u većini zemalja ostao popunjen bez ikakvih poremećaja otkako je Dekada proglašena. Izvjesnih poremećaja bilo je samo u *Bugarskoj*, *Crnoj Gori* i *Srbiji*. Svakodnevna koordinacija je uglavnom povjeravana višim vladinim funkcionerima koji su, po pravilu, na čelu kancelarija, a osoblje zaposleno u tim kancelarijama zaduženo je za sprovođenje Dekade i pitanja koja su s tim u vezi. Koordinacione kancelarije za sprovođenje Dekade stekle su značajno iskustvo tokom minulih godina i od suštinskog su značaja za sposobnost svojih zemalja da sprovedu Dekadu. Međutim, u nekim slučajevima među romskim aktivistima postoje izvjesne nedoumice u pogledu stvarne moći koordinacionih organa za sprovođenje Dekade i sposobnosti tih organa da izazovu promjene tako što će uticati na resorna ministarstva i podržavati ih u razvoju i finansiranju politike koja će omogućiti uključenje Roma. U isto vrijeme, zabilježeno je nekoliko slučajeva u kojima su resorna ministarstva odredila posebne jedinice koje u žiži pažnje imaju pitanja pristupa i uključenosti, a mogu prema svojim kapacitetima da kreiraju i sprovode politiku; do sad su to uglavnom jedinice pri ministarstvima obrazovanja. Zvanični konsultativni organi u kojima se nalaze i predstavnici civilnog društva Roma najredovnije se sastaju u *Hrvatskoj*, *Makedoniji* i *Srbiji*, ali se njihov uticaj na kreiranje politike ministarstava razlikuje.

Primjeri dobre prakse: U *Mađarskoj* i *Slovačkoj* postoje koordinacione kancelarije za sprovođenje Dekade koje imaju tijesne veze sa resornim ministarstvima, dok je u *Makedoniji* uspostavljen proces uključivanja romskog civilnog društva.

Obrazovanje.

U prioritetnoj oblasti obrazovanja, DecadeWatch ocjenjuje napredak tako što sagledava u kojoj su mjeri raspoloživi podaci o obrazovanju Roma (3,1), utvrđuje da li postoje mjere za pružanje podrške pristupu romske djece predškolskom (3,2), osnovnom i srednjem (3,3) i tercijskom obrazovanju (3,4), kao i da li postoje desegregacione mjere (3,5).

Tabela 6: Obrazovanje

RANG	ZEMLJA	SKOR	3,1	3,2	3,3	3,4	3,5
1	Mađarska	3,80	3	4	4	4	4
2	Rumunija	2,40	2	1	3	4	2
3	Srbija	1,80	2	2	2	2	1
4	Bugarska	1,60	2	2	3	0	1
4	Slovačka	1,60	0	3	3	2	0
6	Hrvatska	1,40	1	1	3	2	0
7	Crna Gora	1,30	2	1	2	0	2
8	Češka Republika	1,00	0	2	3	0	0
9	Makedonija	0,80	1	2	1	0	0

Obrazovanje je oblast u kojoj su akcioni planovi za Dekadu najrazvijeniji i najubjedljiviji, a takođe je i oblast u kojoj su vlade ostvarile najznačajniji napredak u praktičnom sprovođenju mjera i politike usmjerenih ka poboljšanju obrazovnih rezultata Roma. Za razliku od ostalih prioritetnih oblasti, u obrazovanju su mnoge zemlje prešle sa sporadičnih mjera na izvjestan stepen programa ili sektorske politike. Ova procjena otkriva da je Fond za obrazovanje Roma odigrao ključnu ulogu u unaprjeđenju razvoja politike i programa, kroz finansiranje ili kofinansiranja aktivnosti u mnogim zemljama. Neki oblici predškolskih programa postoje u svakoj zemlji, mahom u vidu besplatnog obezbjeđivanja jednogodišnjeg pohađanja predškolskih ustanova, a to je ponekad i u vezi sa mjerama koje konkretno unaprijeđuju pristup romske djece predškolskim programima i/ili ostalim programima vezanim za rano djetinjstvo. U svim zemljama, samo u različitoj mjeri preduzimaju se koraci za unaprjeđenje pristupa osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju, uključujući tu i pomoćnike nastavnika koji su posebno za ovo zaduženi. *Hrvatska, Mađarska, Rumunija i Slovačka* finansiraju ili kofinansiraju i programe stipendija za romske studente koji pohađaju visokoškolske ustanove. Međutim, i dalje u mnogim zemljama postoje eksplicitne ili implicitne prepreke za pristup Roma, i te prepreke će vjerovatno biti prevaziđene tek kada vlade pređu na integrisanje i na bolju koordinaciju mjera, kao i kada budu uložile napore da u većoj mjeri i sistematičnije uključe Rome u kreiranje politike i pružanje usluga.

Postoje velike razlike u stepenu u kome su vlade priznale da postoji segregacija između romske i neromske djece u školi, kao i u stepenu u kome ustanovile mjere ili politiku za rješavanje tog problema. Primjer Mađarske može pokazati drugim zemljama-učesnicama Dekade kako je moguće otići korak dalje od pilot projekata koji su finansirani ili kofinansirani iz spoljnih izvora i preći na strateški razvoj vladine politike desegregacije.

Primjeri dobre prakse: U *Mađarskoj* postoji sveobuhvatni i integrisani politički okvir za unaprjeđenje pristupa Roma integrisanom obrazovanju.

U prioritetnoj oblasti zapošljavanja, DecadeWatch ocjenjuje napredak tako što utvrđuje postoje li podaci o zaposlenosti ili nezaposlenosti Roma (4,1) i mjere za unaprjeđenje pristupa Roma programima obuke i prekvalifikacije (4,2), postoje li programi aktivnog zapošljavanja, što ne obuhvata javne radove (4,3) i postoje li programi za samozapošljavanje (4,4).

Zapošljavanje.

Tabela 7: Zapošljavanje

RANG	ZEMLJA	SKOR	4,1	4,2	4,3	4,4
1	Mađarska	3,00	1	4	4	3
2	Hrvatska	1,75	1	3	3	0
2	Srbija	1,75	2	2	0	3
2	Slovačka	1,75	0	2	2	3
5	Bugarska	1,25	2	2	1	0
5	Češka Republika	1,25	2	1	1	1
5	Rumunija	1,25	2	2	1	0
8	Makedonija	0,75	3	0	0	0
8	Crna Gora	0,75	2	1	0	0

Slika o mjerama za zapošljavanje i sektorskim politikama za zapošljavanje Roma znatno se razlikuje u zemljama učesnicama Dekade. *Mađarska* je najviše odmakla u razvoju sveobuhvatnog niza programa za unaprjeđenje zapošljavanja za one koji su isključeni sa tržišta rada – sektorskih politika koje su dostupne Romima i koje su zapravo i kreirane za Rome. Druge zemlje finansiraju, na redovnoj ili neredovnoj osnovi, **pojedinačne mjere, ali te mjere često ne čine program ili integrisanu sektorsku politiku.** Čak i kada postoje institucije i konkretne mjere, njihova mogućnost dopiranja do romskih zajednica često je i dalje ograničena. Među romskim aktivistima ima dosta skepticizma kada je riječ o tome šta postojeći opšti programi zapošljavanja i obuke nude Romima kroz javne službe zapošljavanja. S obzirom na odsustvo adekvatnih podataka u mnogim zemljama, često je teško ocijeniti djelotvornost programa koji nisu konkretno usmjereni ka Romima. Programi samozapošljavanja postoje u *Mađarskoj*, *Srbiji* i *Slovačkoj*, dok se u mnogim zemljama mjere za zapošljavanje Roma usredsređuju na aktivnosti u domenu javnih radova. Budući da su javni radovi po pravilu privremene mjere i da njihov cilj nije unaprjeđenje stabilnog zapošljavanja, metodologija ocjenjivanja DecadeWatch takve mjere ne uzima u obzir.

Primjeri dobre prakse: Programi zapošljavanja i obuke u *Mađarskoj*, programi samozapošljavanja u *Slovačkoj* i *Srbiji*, način prikupljanja podataka o zapošljavanju u *Makedoniji*.

Zdravstvena zaštita.

U prioritetnoj oblasti zdravstvene zaštite, DecadeWatch ocjenjuje napredak tako što utvrđuje postoje li podaci o zdravlju Roma (5,1), postoje li mjere za omogućavanje pristupa Roma zdravstvenoj zaštiti (5,2, npr., mehanizmi zdravstvene zaštite za neosigurana lica), postoje li specijalni zdravstveni programi za Rome (5,3, npr., programi koji omogućuju dostupnost informacija i programi za buđenje svijesti o zdravstvenim potrebama, ili programi vakcinacije), kao i da li postoje posrednici za zdravstvenu zaštitu Roma (5,4).

Tabela 8: Zdravstvena zaštita

RANG	ZEMLJA	SKOR	5,1	5,2	5,3	5,4
1	Rumunija	2,75	3	1	3	4
2	Bugarska	1,50	2	2	1	1
3	Srbija	1,25	2	1	2	0
4	Slovačka	1,00	0	2	1	1
4	Mađarska	1,00	1	1	1	1
4	Crna Gora	1,00	1	1	2	0
7	Češka Republika	0,75	1	0	1	1
8	Hrvatska	0,50	1	0	1	0
8	Makedonija	0,50	0	1	1	0

Napredak u omogućavanju pristupa Roma kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti nije toliko kao u obrazovanju, a većina zemalja se oslanja na sporadične mjere koje su kofinansirane spolja. Prednjači *Rumunija* zahvaljujući svom sistematskom širenju programa uključivanja posrednika za obezbjeđivanje zdravstvene zaštite Roma. U nekim zemljama postoji besplatni pristup najelemarnijem paketu zdravstvene zaštite, čime su obuhvaćena i neosigurana lica. U slučaju Slovačke postoji pravna mogućnost da se unaprijedi pristup Roma zdravstvenom osiguranju, ali se u praksi nailazi na dokaze da nisu otklonjene sve barijere. To posebno važi u onim slučajevima kada Romi nemaju sve neophodne dokumente o državljanstvu i boravištu, što je naročito primjetno u zemljama bivše Jugoslavije i među raseljeničkim i izbjegličkim romskim stanovništvom. Programi kojima je cilj dosezanje romskih zajednica u praksi se često još uvijek ne sprovode kao zvanični programi. Globalni fond za borbu protiv side, tuberkuloze i malarije postaje važan instrument za unaprjeđenje zdravlja Roma: kampanja vakcinisanja i prevencije često su vođene zahvaljujući onim programima Globalnog fonda koji imaju romsku komponentu.

Primjeri dobre prakse: Sistematsko širenje programa obezbjeđivanja zdravstvene zaštite Roma uz pomoć posrednika, kao i uzdizanja svijesti o potrebi zdravstvene zaštite i dopiranja do romske zajednice u Rumuniji.

Stanovanje.

U prioritetnoj oblasti stanovanja DecadeWatch ocjenjuje napredak tako što utvrđuje postoje li raspoloživi podaci o stanovanju Roma (6,1), o mjerama da se prevaziđe problem neregistrovanih ili divljih naselja (6,2), postoji li mogućnost pristupa

komunalnim službama i uslugama (6,3), kao i da li postoji mogućnost pristupa kvalitetnim socijalnim stanovima (6,4).

Tabela 9: Stanovanje

RANG	ZEMLJA	SKOR	6,1	6,2	6,3	6,4
1	Mađarska	1,75	1	3	2	1
2	Hrvatska	1,50	2	2	1	1
3	Bugarska	1,25	2	1	1	1
3	Slovačka	1,25	2	0	3	0
5	Češka Republika	1,00	1	1	1	1
6	Rumunija	0,75	2	0	1	0
7	Makedonija	0,50	0	1	1	0
7	Crna Gora	0,50	1	0	0	1
7	Srbija	0,50	2	0	0	0

Zemlje učesnice u sprovođenju Dekade na veoma različite načine pristupaju poboljšanju stambenog položaja Roma. Slovačka je, na primjer, uvela stambeni program koji sadrži u sebi opasnost od zadržavanja i produbljivanja segregacije, tako što se na osnovu njega, na primjer, grade “kuće nižeg standarda” u postojećim već segregiranim naseljima. Nasuprot tome, Mađarska pokušava da pristupi izazovu koji predstavlja stambeni smještaj Roma u jednom širem kontekstu, tako što stanovanje i poboljšanje infrastrukture vezuje za programe zapošljavanja Roma. Hrvatska je razvila sistematsko popisivanje i izradu planova postojećih romskih naselja i započela je legalizaciju. Sve zemlje osim Mađarske oslanjaju se na sporadične i/ili spolja kofinansirane mjere. Divlja gradnja i neriješeni obrasci svojine, kao i odsustvo registracije boravka i dokumenata o državljanstvu zajedno čine ogromne prepreke na putu poboljšanja stambenog položaja Roma u većini zemalja. U Srbiji su, na primjer, odabrane pojedinačne opštine preuzele ova pitanja u svoje ruke, dok centralne vlasti još uvijek nisu našle rješenje za Rome bez dokumenata o državljanstvu i boravištu.

Primjeri dobre prakse: *Mađarski* program stambene i socijalne integracije, sistematsko popisivanje i izrada planova postojećih naselja u *Hrvatskoj* i *Rumuniji*, *bugarski* akcioni plan u stambenoj izgradnji.

DecadeWatch takođe ocjenjuje postojanje antidiskriminacionog zakonodavstva u zemljama-učesnicama Dekade (7,1). Nije nimalo iznenađujuće što su **napori za poboljšanje postojećeg zakonodavstva i donošenje zakonskih propisa koji su kompatibilni sa antidiskriminacionim zakonodavstvom u EU najviše odmakli u onim zemljama koje su 2004. i 2007. primljene u EU.** Zemlje kandidati zaostaju za članicama EU. Takođe postoje velike razlike u razmjerama u kojima je antidiskriminaciono zakonodavstvo korišćeno za dobrobit Roma, s tim što je većina takvih slučajeva zabilježena u oblasti pristupa zapošljavanju.

Antidiskriminaciono zakonodavstvo.

Tabela 10: Antidiskriminaciono zakonodavstvo

RANG	ZEMLJA	SKOR
1	Mađarska	4,00
2	Bugarska	3,50
2	Rumunija	3,50
4	Slovačka	2,00
5	Hrvatska	1,00
5	Češka Republika	1,00
5	Srbija	1,00
8	Makedonija	0,00
8	Crna Gora	0,00

Primjeri dobre prakse: Antidiskriminacioni zakoni u *Mađarskoj, Bugarskoj i Rumuniji*.

Iz razloga obima, u ovom prvom tomu ocjena DecadeWatch nisu ocjenjivane vladine aktivnosti u oblasti rodne politike, kao ni konkretne aktivnosti vlada preduzete radi smanjenja siromaštva i mjere sprovedene u drugim oblastima koje se preklapaju sa oblastima aktivnosti na sprovođenju Dekade; planirano je, međutim, da se to uradi u sljedećem tomu ocjena.

Rezimej po zemljama

BUGARSKA

Izazov za Bugarsku: iskoristiti Dekadu kao političko sredstvo i čvrsto opredjeljenje, kao i okvir za podnošenje izvještaja

Bugarska je dva puta privukla značajnu međunarodnu pažnju - kao domaćin skupa na kome je pokrenuta dekada Roma u februaru 2005. godine i onda kada je 2006. godine preuzela predsjedavanje od Rumunije. Međutim, kao **instrument unutrašnje politike Dekada je i dalje nedovoljno iskorišćena u svim sektorskim ministarstvima**. Mada je posljednjih godina usvojen znatan broj mjera za podsticanje uključivanja Roma, te mjere često ne spadaju u okvir jednog sistematskog pristupa kakav je primjeren Dekadi. Izazov sa kojim se Bugarska suočava u sprovođenju Dekade ogleda se u tome da ona Dekadu treba da iskoristi kao sredstvo za razvoj integrisane politike i da Rome i njihove probleme uključi u glavne tokove javne politike, uključujući tu i sve što se može postići korišćenjem evropskih strukturalnih fondova.

Akcionni planovi

Bugarska je **razradila akcione planove za Dekadu ali te akcione planove subjekti političkog odlučivanja ne koriste u praksi kao čvrsto opredjeljenje i okvir za podnošenje izvještaja** što bi sve moglo da posluži kao podrška programu socijalnog uključivanja u Bugarskoj. U relevantnima dokumentima Nacionalne strategije često se pominje Dekada, ali se pritom ne pominju detalji akcionog plana. U nedavno donijetoj nacionalnoj strategiji obrazovanja nema ni pomena o akcionom planu Dekade. Bugarska takođe nije donijela prioritetne akcione planove ni kratkoročne operativne planove, sem sveobuhvatnog programa stambene izgradnje u kome se pominje opredjeljenje u vezi sa Dekadom.

Obrazovanje

Bugarska je počela da sprovodi čitav niz mjera koje bi mogle pomoći da se **poboljšaju obrazovni rezultati Roma, ali to još uvijek ne čini sveobuhvatnu i integrisanu politiku**. Ministarstvo prosvjete osnovalo je Centar za obrazovnu integraciju, doduše uz izvjesno kašnjenje, i to kašnjenje je dovelo do gubitka budžetskih sredstava za obrazovanje Roma. Mada se u interesu obrazovanja Roma mogu koristiti osnovni obrazovni programi, ponekad se takve mogućnosti izgube: na primjer, školski autobusi koji su obezbjeđeni preko nacionalnog programa Ministarstva obrazovanja nisu iskorišćeni za pomoć u desegregaciji. Bugarska ima obavezno jednogodišnje predškolsko obrazovanje, ali usmeni dokazi ukazuju na to da se to predškolsko obrazovanje često ne primjenjuje za Rome, a ne postoje ni konkretne mjere koje bi finansirala vlada i koje bi podsticale pristup Roma toj vrsti obrazovanja. U isto vrijeme, Ministarstvo rada je aktivno u unaprjeđenju pristupa obrazovanju kroz podršku koju pruža obuci Roma-nastavničkih pomoćnika, preko programa za opismenjavanje odraslih i programa za besplatni doručak u školi. Dobijanje dječjeg dodatka vezano je za pohađanje škole, a od nedavno su pooštrene i mjere kontrole i prinude u vezi sa pohađanjem nastave. Ne postoji vladina politika o desegregaciji a svi naponi koji se u tom pravcu ulažu i dalje su finansirani spolja i mahom su ogledne prirode. Međutim, u nacionalnom izvještaju o strategijama socijalne zaštite i socijalne uključenosti za 2006. godinu u Bugarskoj pominje se obrazovna desegregacija kao cilj i određuju se konkretni rezultati koje treba postići u 2008. godini. Zasad ne postoje ni vladini programi čiji bi cilj bio unaprjeđenje pristupa Roma visokom obrazovanju.

Zapošljavanje

Tokom protekle dvije godine ministarstvo rada je **spровelo čitav niz programa za zapošljavanje koji obuhvataju Rome, iako ti programi nisu morali nužno biti namijenjeni isključivo Romima**. Postoje konkretni pilot programi koje je finansirao

PHARE EU, a veći osnovni programi i dalje su financirani iz državnog budžeta. Primjetan izuzetak u odnosu na te osnovne programe jeste program ciljane pismenosti za Rome koji je počeo da se sprovodi 2006. godine. Međutim, sve te aktivnosti tek treba da se uklope u jednu koherentnu politiku koja će biti primjerena konkretnom položaju romske zajednice.

Do sad se pristup Bugarske pitanju zdravlja Roma mahom sastojao od sporadičnih mjera, iako je moguće da su nedavne važne političke promjene pozitivno uticale na zdravlje Roma. Na osnovu rezultata studije koju je 2003. godine financirao PHARE EU, Ministarstvo zdravlja je razradilo 15 pilot programa čiji je cilj obuka zdravstvenih radnika koji rade sa Romima i ustanovljenje nezvaničnih romskih posrednika koji će moći da olakšaju komunikaciju između romske zajednice i ustanove zdravstvene zaštite. Uz podršku Instituta otvoreno društvo, posljednjih godina je obučeno 87 zdravstvenih posrednika, iako oni još uvijek nisu uklopljeni u sistem zdravstvene zaštite u Bugarskoj. Očekuje se da će 2007. godine bar 60 tih obučениh posrednika biti stalno zaposleno u lokalnim opštinama zahvaljujući subvencijama koje će obezbijediti ministarstvo finansija. Sem toga, Ministarstvo rada je 2005. godine otvorilo budžetski razdeo za finansiranje zdravstvenih troškova pojedinaca koji su socijalno marginalizovani i nemaju zdravstveno osiguranje. Pristup tim finansijskim sredstvima ograničen je na lica koja nisu osigurana i koja se podvrgavaju vrlo strogom testu utvrđivanja prihoda. Ministarstvo zdravlja je takođe pokrenulo čitav niz nacionalnih programa namijenjenih grupama u posebno lošem položaju, kao što su Romi; među tim programima nalazi se i program sprječavanja infekcije virusom HIV i kontrole side, čiji je finansijer Globalni fond za borbu protiv side, malarije i tuberkuloze.

Bugarska vlada je 2006. godine usvojila nacionalni program za Rome što je rezultat zajedničkih napora stručnjaka iz različitih ministarstava i agencija s jedne, i civilnog društva, s druge strane. Taj program ima isti obuhvat kao i Dekada Roma i **predviđa investiranje u razvoj infrastrukture u oblastima u kojima žive Romi, iznalaženje alternativnih lokacija za neka naselja, izgradnju stanova namijenjenih licima sa niskim prihodima iz državnog budžeta i promjenu prostornog plana oblasti u kojima Romi žive u uslovima segregacije.** Program predviđa jasne mjere, indikatore i budžetske linije kao i solidna finansijska izdvajanja iz državnog budžeta. Država treba da finansira 40 procenata tog programa. Međutim, do sad ima vrlo malo dokaza o tome da je program počeo da se primjenjuje i da su iz budžeta stvarno izdvojena neka sredstva.

Bugarska je 2003. godine usvojila sveobuhvatni antidiskriminacioni zakon na osnovu direktiva EU u toj oblasti. Tim zakonom se nudi široka zaštita od diskriminacije po čitavom nizu osnova, i omogućuje se žrtvama da se obrate kako redovnom sudu, tako i posebnom tijelu za ravnopravnost koje je osnovano pod nazivom Antidiskriminaciona komisija, radi pravnog zadovoljenja. Antidiskriminaciona komisija, koja je osnovana 2005. godine, tek treba da počne da radi kao djelotvorno telo za uspostavljanje i zaštitu jednakosti.

Sveobuhvatni bugarski antidiskriminacioni zakon koji je potpuno usklađen sa zakonodavstvom EU i mjere za podsticanje pristupa opštem osnovnom obrazovanju.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

HRVATSKA

Izazov za Hrvatsku:
Postojeće sporadične mjere
treba dalje razraditi i pretvoriti
ih u sistematsku politiku
socijalnog uključivanja Roma

Iako Hrvatska ima samo malu romsku manjinu, ona **prepoznaje Dekadu kao sredstvo za podsticanje uključenosti Roma**. Vlasti su uvele čitav niz mjera, prvenstveno na planu obrazovanja. Te mjere su često sporadične po svojoj prirodi – čime se objašnjava relativno niži skor Hrvatske u poređenju sa ostalim zemljama Centralne Evrope – a sljedeći korak jeste integrisanje svih tih mjera u jednu sistematičniju, čvršće povezanu i strukturisanu politiku. Hrvatska ima institucionalni i politički kapacitet, kao i finansijska sredstva neophodna za pretvaranje sporadičnih mjera u sistematska rješenja, zahvaljujući čemu će biti moguće napraviti veliki skok ka djelotvornoj uključenosti Roma.

Akcionni planovi

Vlada je odobrila akcione planove za Dekadu u sve četiri prioritetne oblasti. Pošto su prilično ograničeni po svom opsegu, **akcionni planovi obavljaju funkciju smjernica za sprovođenje i izvještavanje**, prije svega kada je riječ o Hrvatskom uredu za zapošljavanje, koji izvještava o nekim akcijama preduzetim u okviru akcionog plana za Dekadu. Vlasti su usvojile godišnji plan sa prioritnim mjerama za 2005. godinu, ali je taj plan, u suštini, jedva nešto malo više od puke kopije dugoročnog plana. Ukupno uzev, vlada još nije javno izvjestila o Dekadi, iako se očekuje da će jedan sveobuhvatni izvještaj biti objavljen krajem 2007. godine.

Obrazovanje

Hrvatska ima široki spektar mjera čiji je cilj da se romskoj djeci obezbijedi pristup kvalitetnom obrazovanju, ali to još uvijek nije integrisana politika. Tako, na primjer, Hrvatska ima besplatni program pripreme za školu od oko 250 sati što je dio sistema predškolskog obrazovanja; u okviru tih sati obezbjeđen je jedan topli obrok svakog dana i, donekle, prevoz. Međutim, samo relativno mali broj romske djece pohađa tu nastavu, a ona je i inače znatno kraća od sličnih programa u drugim zemljama, koji po pravilu traju godinu dana. Pored toga, postoje neke manjinske romske predškolske ustanove koje dobijaju sredstva od vlade, od Fonda za obrazovanje Roma i Instituta otvoreno društvo. Mada ne postoji detaljno razrađena strategija za sprječavanje prekida pohađanja škole, vlada je najavila program besplatnih udžbenika za svu djecu u osnovnom obrazovanju počev od školske 2006/2007. godine. Takođe se finansira prevoz do škole. Pored toga, Ministarstvo prosvjete finansira romske pomoćnike nastavnika, iako za njihov rad ne postoji ni zakonski okvir, niti su organizovani posebni kursevi, te su oni stoga zaposleni samo na određeno vrijeme, po ugovoru na godinu dana. Mjere afirmativne akcije u srednjim školama obuhvataju preferencijalno bodovanje po prijemu u školu i intenzivniju profesionalnu orijentaciju za Rome. Međutim, hrvatske vlasti tek treba da stupe u akciju kako bi se stvarno prevazišla segregacija u obrazovanju, koja je konstatovana u izvjesnom broju slučajeva. Konačno, Ministarstvo prosvjete obezbjeđuje stipendije za Rome, kao i besplatni smještaj u domovima u srednjem i višem, odnosno visokom obrazovanju.

Zapošljavanje

Gljučni elementi hrvatskog Akcionog plana za Dekadu Roma prevedeni su u koherentne i dobro razrađene mjere, koje obuhvataju aktivnosti na planu profesionalnog i stručnog usavršavanja, subvencionisanog zapošljavanja i kratkoročnih javnih radova. Hrvatski ured za zapošljavanje redovno izvještava o broju korisnika tih mjera. Međutim, mada je u početku bilo planirano da broj korisnika tih mjera bude veoma mali, broj lica koja su ih stvarno koristila u praksi bio je još i manji,

što ukazuje na probleme sa dostupnošću sa kojima se Romi suočavaju. Postoji složeni niz redovnih aktivnosti službi za zapošljavanje koje su očigledno otvorene i za Rome, ali nije sasvim jasno da li su napravljena neka specifična prilagođavanja u samom načinu pružanja te usluge i informisanju romske zajednice u njoj, kako bi te aktivnosti koje inače spadaju u osnovne bile dostupne i Romima.

Hrvatska nema sistematsku politiku za hvatanje u koštac sa izazovom poboljšanja zdravstvenog stanja romskog stanovništva, posebno onih Roma koji žive u zgusnutim montažnim naseljima. Ako takvih aktivnosti uopšte i ima, one se zadržavaju na nivou sporadičnih mjera. Tako, na primjer, ne postoji politika za unaprjeđenje i podsticanje pristupa zdravstvenoj zaštiti namijenjena licima koja nemaju socijalno i zdravstveno osiguranje. Većina aktivnosti koja se preduzima na planu poboljšanja zdravstvenog stanja Roma do dana današnjeg sastoji se samo od lokalno organizovanih istraživanja i studija, kao i informativnih kampanja u određenim lokalitetima. U nekim oblastima gdje romskog stanovništva ima više, kao i u romskim naseljima, ulagani su naponi na planu vakcinacije. Još uvijek nije uveden sistem zdravstvenih posrednika.

Hrvatske vlasti su ostvarile primjetan napredak u vezi sa legalizacijom naselja. Prema podacima Ureda za nacionalne manjine, legalizovano je devet od trinaest naselja u Međimurskoj županiji. Sem toga, ukupno je 12 županija (od 14 koliko je bilo dužno to da učini) izradilo planove za poboljšanje životnih uslova u romskim zajednicama, što obuhvata izradu prostornih planova postojećeg stanja, detaljne finansijske procjene i utvrđivanje potencijalnih izvora finansiranja. Ministarstvo za zaštitu životne sredine bilo je kofinansirer planova razvoja romskih naselja. Neke mjere za poboljšanje stambene situacije Roma već su sprovedene: tako je, na primjer, sproveden program koji je kofinansirao PHARE EU i kojim je 2005. i 2006. godine upravljala vlada; osnovna namjena tog programa bilo je ulaganje u infrastrukturnu rekonstrukciju naselja u Međimurskoj županiji. Ne postoje mjere socijalnog stanovanja za Rome.

Amandmani na hrvatski Zakon o radu, koji su uvedeni 2004. godine, obuhvatili su neke mjere zaštite od diskriminacije koje su potpuno u skladu sa standardima Evropske unije o zapošljavanju, ali **u Hrvatskoj tek treba da bude donijet sveobuhvatni antidiskriminacioni zakon koji će štiti od rasne diskriminacije u svim sektorskim oblastima.** Antidiskriminaciona strategija je od 2004. godine u izradi ali, u trenutku dok pišemo ovaj izvještaj, vlada još nije usvojila taj dokument.

Sistematska izrada prostornih planova postojećeg stanja u romskim naseljima u 12 županija i legalizacija naselja u Međimurskoj županiji.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

ČEŠKA REPUBLIKA

Izazov za Češku Republiku:
Razviti mere koje su zasad
sporadične u sistematsku
politiku uključivanja Roma

Češka Republika je stvorila usavršeni strateški okvir za uključenost Roma kroz akcijske planove za Dekadu i druge dokumente. Češka vlada je izradila godišnje akcijske planove u kojima su precizirane mjere za uključivanje Roma i već je izvještavala o sprovođenju tih planova. Međutim, njeni relativno slabi rezultati u poređenju sa drugim zemljama mogu se objasniti činjenicom da Češka Republika nije iskoristila svoje mehanizme za sistematske akcije. Uz neke izuzetke na planu obrazovanja, sve vladine akcije su dosad ograničene na sporadične mjere. Sljedeći korak češke vlade treba da bude **razrada postojećih sporadičnih mjera i njihovo unaprjeđenje u sistematsku politiku uključivanja Roma u četiri prioritetne oblasti**, uključujući tu i korišćenje evropskih strukturalnih fondova koji su već bili od velike koristi za sprovođenje mjera za uključivanje Roma.

Akcionni planovi

Češki Akcioni plan za Dekadu temelji se na ranijem vladinom Konceptu za integrisanje Roma u Češku Republiku iz 2000. godine. Tu je pobrojan čitav niz opštih pravaca za preduzimanje akcija, a potom i spisak detaljnijih oblasti aktivnosti. Za većinu navedenih akcija pobrojani su i jasni, konkretni rokovi. **Većina konkretnih rokova utvrđenih u Akcionom planu za Dekadu djeluje realno, budući da se oni zasnivaju na hronološkim procjenama onih vladinih aktivnosti koje su već u toku.** Međutim, u većini slučajeva, formulacije koje se odnose na aktivnosti koje treba da se preduzmu u okviru Akcionog plana za Dekadu, kao i one koje se odnose na povjeravanje i preuzimanje odgovornosti, prilično su maglovite, što ostavlja veliki prostor za neaktivnost centralnih, regionalnih i lokalnih vlasti.

Obrazovanje

Češke vlasti se i dalje u mnogome oslanjaju na sporadične, spolja kofinansirane mjere za unaprjeđenje obrazovanja Roma, ali su istovremeno počele da sprovode i mjere koje čine jednu sistematičniju politiku. Tako, na primjer, postoje programi za sprječavanje prestanka pohađanja škole i podršku đacima koji se nalaze u lošem položaju u školi, kao što postoje i mjere za podršku integrisanju studenata- pripadnika manjina u osnovne tokove obrazovanja. Sem toga, u Češkoj Republici, romski pomoćnici nastavnika su već odavno institucionalizovani. U isto vrijeme, mjere za unaprjeđenje pristupa Roma višem i visokom obrazovanju i dalje su ograničene na spoljno finansiranje ili finansiranje u kome učestvuju nevladine organizacije. Međutim, iako se trenutno pred Evropskim sudom za ljudska prava u Strazburu razmatra jedan predmet u kome je podnosilac predstavke ukazao na diskriminaciju i segregaciju u obrazovnom sistemu u Češkoj Republici, češka vlada tek treba da prizna kolike su dimenzije segregacije Roma u nacionalnom obrazovnom sistemu.

Zapošljavanje

Romi su uvršteni u mnoge posebno osjetljive grupe kojima je namijenjena široka sektorska politika, a postoje i neki programi posebno za Rome koji su podržani preko lokalnih nevladinih organizacija iz državnog budžeta ili iz Evropskog socijalnog fonda. Umesto da obeća da će češka vlada u okviru Dekade koncipirati sveobuhvatnu politiku za zapošljavanje Roma, Akcioni plan za Dekadu predviđa da će se vlada pozabaviti situacijom Roma na planu zapošljavanja tako što će podržati one nevladine organizacije koje u toj oblasti razvijaju ciljne programe. Iako je većina Roma registrovana na birou za nezaposlene radi dobijanja pomoći za nezaposlene i drugih vidova socijalnih davanja, u praksi samo malobrojni Romi pohađaju kurseve za obuku nezaposlenih i sticanje kvalifikacije. Pokazalo se da su uspješniji i Romima bliži programi za aktivno zapošljavanje koje finansiraju vlada ili donatori; riječ je o programima koje su kreirale nevladine organizacije i kojima se upravlja na lokalnom nivou. Ukupno uzevši, postoji malo drugih mogućnosti za zapošljavanje Roma, ako se izuzme kratkoročna zaposlenost

na projektima javnih radova. Mikrofinansiranje i krediti namijenjeni maloj privredi u praksi nisu na raspolaganju Romima, budući da najčešće zahtjevaju kolateralno jemstvo koje siromašni Romi ne mogu da ponude.

Češka zdravstvena agenda u okviru Dekade usredsređuje se prevashodno na razvoj sistema romskih zdravstvenih posrednika. Ministarstvo zdravlja je financiralo pilot-projekat sa zdravstvenim posrednicima koji je realizovan preko nevladinih organizacija; na taj način je formiran modul obuke i obučeno je 18 zdravstvenih posrednika. Projekat se završava u maju 2007. godine, ali su dvije lokalne samouprave i jedna opština izrazile zainteresovanost za to da zdravstveni posrednici ostanu zaposleni kod njih sve do kraja 2007. godine. Ne postoji nijedan vladin program na osnovu koga bi bila obezbjeđena zdravstvena zaštita za neosigurana lica iako, shodno češkom sistemu zdravstvene zaštite, sva lica koja su zaposlena, ili pak ona koja su registrovana na birou za zapošljavanje, kao i djeca mlađa od 18 godina i majke djece do 6 godina starosti, imaju plaćeno zdravstveno osiguranje. NVO procjenjuju da je broj ljudi koji uopšte nisu obuhvaćeni nikakvih zdravstvenim osiguranjem veoma mali. Slično tome, ne postoje aktivnosti za informisanje javnosti koje bi financirala vlada, niti postoje kampanje za vakcinaciju ili zdravstvenu edukaciju u romskim zajednicama. Neke nevladine organizacije na lokalnom nivou organizuju takve kampanje malog opsega, kao što to čine i već pomenuti zdravstveni posrednici, ali ti sporadični naponi ni izdaleka ne zadovoljavaju potrebe Roma širom Češke Republike.

Posle mnogo negativnog publiciteta koji je izazvala getoizacija Roma u Češkoj Republici, vlada je priznala da postoji potreba za sveobuhvatnim pristupom problemu stanovanja i obavezala se da će do 2008. godine donijeti integrisani koncept socijalnog stanovanja. U ovom trenutku, socijalno stanovanje je obično omogućeno samo pod uslovom da su podnosioci zahtjeva za takvo rješenje zaposleni i da nemaju dugova, što znači da je većina Roma praktično isključena iz mogućnosti da učestvuje u takvim programima socijalnog stanovanja. Trenutno, Ministarstvo za regionalni razvoj finansira program izgradnje subvencionih stanova, o kojima se ponekad govori kao o "običnim, svedenim stanovima" što se odnosi na jeftine završne radove i siromašan izbor onoga što se nudi njihovim stanarima, ali nije jasno koliko je takvih stanova zapravo u praksi dato Romima. U vladinim izvještajima o dosadašnjem napretku u okviru Dekade priznaje se da taj problem postoji, kao što se priznaje da postoje i mnoge druge mjere u vezi sa stambenom izgradnjom i sektorskom politikom koje nemaju odgovarajuće mehanizme za nadzor nad sprovođenjem kako bi se mogao utvrditi njihov stvarni uticaj na Rome. Trenutno se preduzimaju samo sporadične mjere u oblasti pristupa komunalnim uslugama ili u pogledu prevazilaženja statusa neregistrovanih objekata ili divljih naselja.

U češki unutrašnji pravni poredak inkorporirane su neke antidiskriminacione odredbe koje se odnose na zapošljavanje, ali još uvijek nije preuzeta Direktiva o rasama Evropskog savjeta Evropske unije, koja nudi mehanizme zaštite od rasne diskriminacije na planu zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja i dostupnosti javnih usluga. Češki senat je odbacio jedan prijedlog sveobuhvatnog antidiskriminacionog zakona, uprkos činjenici da su i domaće organizacije i međunarodne grupe neprestano pozivale na brzo preuzimanje mehanizama zaštite od diskriminacije kakve koristi Evropska unija.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

Vladini godišnji planovi prioriteta, uključujući i budžetska izdvajanja i opredjeljivanja i redovno sistematsko podnošenje izvještaja o sprovođenju tih planova.

MAĐARSKA

Izazov za Mađarsku: Obezbijediti da sveobuhvatne sektorske politike čiji je cilj uključenje Roma profunkcionišu u praksi

Pošto je predsjedavala Dekadom u onom ključnom periodu koji je neposredno prethodio proglašenju Dekade Roma 2005. godine, **mađarska vlada je izuzetno mnogo učinila da Dekada postane stvarnost. Danas se Mađarska takođe ističe među ostalim zemljama Dekade kao država koja je najviše napredovala u aktiviranju programa i politike za unaprjeđenje uključanja Roma u većini prioriternih oblasti.** To je najprimjetnije u obrazovanju gdje postoji mnoštvo različitih sredstava i programa za unaprjeđenje obrazovnog integrisanja. Međutim, postoji mnoštvo usmenih dokaza da ti programi tek treba da počnu stvarno djelovati u javnosti. Prema tome, izazov sa kojim se Mađarska suočava odnosi se na dalje usavršavanje i razvoj sektorske politike koja ima za cilj osiguranje uključenosti Roma. To podrazumjeva trajne i sistematske napore da se dopre do javnosti i da se promjeni način razmišljanja, kao i da se ubijede i obuče lokalni rukovodioci i svi koji rade u sektoru socijalnih usluga. Sem toga, Mađarska treba da obezbijedi da njen zdravstveni sistem, koji trenutno prolazi kroz fazu velike reforme, funkcioniše i za socijalno isključene Rome, na primjer preko Roma-zdravstvenih posrednika.

Akcioni planovi

Ukupni skor Mađarske snižen je zbog činjenice da tokom prve dvije godine Dekade ta zemlja **nije donijela dugoročnu strategiju za Dekadu Roma. Međutim, ona je pokrenula mnoštvo sektorskih politika i programa koji su direktno povezani sa nacrtom Akcionog plana Dekade Roma.** Nacrt dugoročnog Akcionog plana Dekade i dvogodišnji prioritetni operativni plan nalaze se u fazi izrade još otkako je Dekada proglašena, i ti planovi su obilato konsultovani, i to ne samo na centralnom, nego i na lokalnom nivou. U međuvremenu Vlada se u svojim akcijama rukovodila Programom za unaprjeđenje socijalne uključenosti Roma koji je usvojen 2004. godine. Vlada još nije javno i sistematski počela da podnosi izvještaje o tome koliki je napredak postignut u Mađarskoj od kako je Dekada proglašena.

Obrazovanje

Mada je stopa neobuhvaćenosti školskim upisom i napuštanja školovanja prije dobijanja svjedočanstva završnog razreda među Romima u Mađarskoj, po svemu sudeći, niža nego u drugim zemljama-učesnicama Dekade, posljednjih godina mnogi nezavisni izvještaji ukazuju na mnoštvo drugih problema sa kojima se Romi suočavaju kada je riječ o obrazovnom sistemu; u ovom slučaju najuočljiviji među tim problemima su različiti vidovi segregacije. **Osnovni cilj reforme mađarskog obrazovnog sistema od 2002. godine sastojao se u dosljednom uklanjanju segregacije u školama koje spadaju u osnovni obrazovni tok.** Inkluzivno obrazovanje se sistematski podržava kroz razvoj vladinih programa integracije i usvajanje i sprovođenje antidiskriminacionog zakonodavstva kojim se izričito zabranjuje segregacija. Predškolsko obrazovanje u Mađarskoj na raspolaganju je djeci od trenutka kad napune tri godine i obavezno je za djecu godinu dana pred polazak u školu. Za javne predškolske ustanove ništa se ne plaća, a djeca čije su porodice primaoci redovnih socijalnih davanja imaju pravo na besplatne obroke. Predškolske ustanove ne mogu da odbiju da upišu djecu koja se nalaze u teškom socijalnom položaju, uključujući tu i Rome, od trenutka kada navršše tri godine. Međutim, u praksi se ova odredba rijetko sprovodi, budući da u mnogim oblastima nema dovoljno predškolskih ustanova. Mađarska takođe ima programe za unaprjeđenje pristupa osnovnom, srednjem i višem, odnosno visokom obrazovanju za Rome.

Zapošljavanje

Mađarska ima mnoštvo programa za zapošljavanje i stručno usavršavanje u centrima za rad, uključujući tu i programe za one koji su "isključeni" iz radne snage. **Većina tih programa je dostupna Romima – zapravo, većina je za njih i koncipirana – mada vladini**

funkcioneri često ne smiju to izričito da kažu zbog proklamovane politike jednakih mogućnosti. Nema zvaničnih podataka o tome kakvo dejstvo ta politika ima na Rome u praksi, ali usmeni dokazi ukazuju na to da se Romi zaista nalaze među najčešćim korisnicima mnogih među ovim programima.

Zdravstvena zaštita je slaba tačka programa uključenja Roma u Mađarskoj. Nacrt akcionog plana za Dekadu ne predviđa nijednu mjeru za proširenje zdravstvene zaštite na one koji nemaju pristupa zdravstvenom osiguranju. Zdravstveno osiguranje u Mađarskoj trenutno je povezano sa zapošljavanjem ili sa prijavom na birou rada, odnosno u zavodu za nezaposlene. Sem toga, zdravstveno osiguranje zavisi od prijave boravka, što u praksi znači da već dugo nezaposleni Romi, koji žive u bespravnim građevinskim objektima, ili su beskućnici, nemaju pristupa nacionalnom sistemu zdravstvene zaštite. S druge strane, Ministarstvo zdravlja finansira koordinisane kampanje za unaprjeđenje zdravstvenog obrazovanja, podizanje svijesti o pojedinim zdravstvenim pitanjima i informativne kampanje. Neki pilot programi obavještavanja javnosti već su organizovani u saradnji sa centralnim glasilima i sa romskim medijima. Program obuke za zdravstvene posrednike u Mađarskoj počeo je prije pet godina, tako da u nekim okruzima već rade ljudi koji su završili te kurseve. Međutim, posrednici ne dobijaju stalni posao odmah po završetku programa obuke, i od tada na nacionalnom nivou nisu sprovedeni nikakvi programi za zdravstvene posrednike na nacionalnom nivou. Nacrt Akcionog plana za Dekadu koji je predstavila mađarska vlada sadrži spisak ciljeva na kome se pominje obuka romskih zdravstvenih posrednika, ali nisu navedeni nikakvi detalji o tome kako će ta politika biti koncipirana i kako će biti primjenjivana.

Vlada je pokrenula sveobuhvatni program, **pilot program stambene izgradnje i socijalnog stanovanja, koji ima za cilj da podrži integraciju Roma tako što će se poboljšati njihova stambena situacija u cijeloj zemlji.** Program se ne bavi samo pitanjima koja striktno spadaju u domen stanovanja, kao što je razjašnjenje imovinskih prava, poboljšanje infrastrukture i mogućnost pristupa javnoj komunalnoj mreži, već i drugim pitanjima kao što su zapošljavanje i javno zdravlje. Da bi se pomoglo u rješavanju tih pitanja, u programu su angažovani lokalni biro i za zapošljavanje i zdravstvene ustanove i to u statusu partnera. Mada su ambiciozne razmjere tog programa i njegov integrisani pristup ograničili njegov domet na relativno mali broj lokacija još na samom početku, očekuje se da će on rasti tokom narednih godina. Ostale mjere mađarske vlade za poboljšanje stambene situacije Roma obuhvataju program za legalizaciju divljih naselja koji je pokrenut 2006. godine. S druge strane, socijalno stanovanje nije dio strategije koja je nastala na centralnom nivou, već je ono prepušteno opštinama.

Mađarsko antidiskriminaciono pravo pruža snažnu zaštitu, posebno kroz Zakon o jednakom postupanju prema svima i Zakon o obrazovanju, kao i kroz neke nedavno usvojene izmjene i dopune građanskog zakonika. Organ nadležan za jednakost u postupanju preuzeo je aktivnu ulogu u sprječavanju diskriminacije, dok sudovi ne samo da dosljedno sankcionišu sva kršenja tog zakona, već to čine i na strateški način. Ipak, još uvijek se dešava da sve te zaštitne mjere često nisu dovoljne da obeshrabre potencijalne poslodavce, a Romi koji traže posao obično isuviše malo znaju o zaštitnim mehanizmima koji im stoje na raspolaganju.

Dalekosežni i integrisani politički okvir koji je vlada uspostavila za unaprjeđenje pristupa Roma integrisanom obrazovanju. Kreiranje sveobuhvatnih integrisanih programa za poboljšanje životnih uslova Roma u segregiranim naseljima.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

MAKEDONIJA

Izazov za Makedoniju:
Prevesti vladina opredjeljenja u
konkretne vladine akcije

Mada je vlada i dalje čvrsto opredijeljena za Dekadu Roma, iz razrađenih institucionalnih aranžmana koje je Makedonija napravila za Dekadu i domaćaja tih programa na opštinskom nivou jasno je da to opredjeljenje i obećanje tek treba prevesti u ravan sistematske vladine akcije. Niži skor koji je Makedonija zabilježila u odnosu na svoje partnere direktno proističe iz ograničenog stvarnog učesća vlade i ograničenog korišćenja budžetskih resursa za mjere i programe uključenja Roma. Međutim, Makedonija postiže dobar rezultat u poređenju sa ostalim zemljama kada se uporede institucionalne strukture aktivirane otkako je Dekada proglašena. Potrebno je da Vlada obnovi napore koje ulaže u dalju izgradnju već uspostavljenih i iskusnih koordinacionih struktura i da ubijedi sva ministarstva da dosljedno treba da ulažu resurse i stručnost u program uključenja Roma, a manje da se oslanjaju na napore koje finansira inostranstvo ili koje finansiraju donatori.

Akcionni planovi

Makedonija ima akcione planove za sve prioritete oblasti Dekade, ali postoje neke slabosti u pogledu sadržaja, kao i u pogledu ciljeva i indikatora za nadzor nad sprovođenjem. Međutim, glavni prioritet makedonske vlade je napredak u primjeni tih programa, tako da je tokom njihovog sprovođenja moguće izvršiti sva potrebna prilagođavanja, a još bolje je da se to učini kroz odobravanje detaljnijih operativnih planova uz finansijsku podršku. Koordinaciono tijelo za Dekadu koje predvodi Kancelarija za koordinaciju Dekade pri Ministarstvu za rad i socijalnu politiku i koje uključuje predstavnike romskog civilnog društva, sprovelo je ogledni proces izrade prioriteta operativnih planova za Dekadu 2005. godine; međutim, ti planovi do sad nisu sprovedeni u djelo.

Obrazovanje

Obrazovanje je prioritarna oblast Dekade u kojoj se ponajviše odmaklo u sprovođenju, iako su svi ti napori snažno finansirani spolja. Mada Ministarstvo za rad i socijalnu politiku obezbjeđuje jedan dio finansijskih sredstava, većina aktivnosti se oslanja na kofinansiranje Romskog edukativnog fonda i drugih donatora. Neke opšte političke smjernice u skladu su sa akcionim planovima, na primjer, uvođenje obavezne pripreme godine za osnovnu školu, što je mjera koja se primjenjuje od 2006. godine. Ove 2007. godine vlasti su uvele mjere za unaprjeđenje pristupa romske djece predškolskom obrazovanju, iako je to ponovo učinjeno uz podršku Romskog edukativnog fonda. Postoje neki vidovi podrške koje mogu da koriste romski polaznici srednjih škola kroz zajednički program stipendija Ministarstva obrazovanja i Fondacije Instituta otvoreno društvo Makedonije, uz podršku Romskog edukativnog fonda. Međutim, to još uvijek nije praćeno ostalim mjerama koje bi sistematski podsticale upis u škole, kao što je subvencionisani prevoz, besplatan školski obrok, Romi kao pomoćnici nastavnika ili kao školski posrednici.

Zapošljavanje

Makedonija je već godinama pogođena visokom stopom nezaposlenosti koja zahvata sve društvene grupe, tako da je postizanje napretka u unaprjeđenju zapošljavanja Roma zaista značajan izazov. U načelu gledano, Makedonija ima sve komponente neophodne za unaprjeđenje pristupa Roma zapošljavanju. Ona ima relativno dobar metod prikupljanja podataka pri Državnom statističkom zavodu. Mada postoje neki programi za zapošljavanje koji su namijenjeni opštoj populaciji, još nisu razrađene konkretne mjere koje bi ohrabrine Rome da u takvim programima učestvuju. Međutim, postoje modeli na kojima je moguće dalje graditi: tako, na primjer, orga-

nizacija za mikrofinansiranje, koju finansiraju Institut otvoreno društvo i Razvojna banka Savjeta Evrope, organizuje obuku i daje zajmove Romima preduzetnicima. Iako vlada do sad nije pokrenula nijedan sličan program, očekuje se da Ministarstvo rada razradi shemu mikrokredita i samozapošljavanja tokom 2007. godine.

Zdravstvena zaštita je najslabija tačka u sprovođenju Dekade u Makedoniji, i odjeljak Akcionog plana Dekade koji se odnosi na zdravstvo daleko je najslabije razvijeni dio tog dokumenta. Ukupni problemi makedonskog sistema zdravstvene zaštite, u smislu kvaliteta usluga i mogućnosti pristupa, uticali su na sprovođenje Dekade. **Ne postoje vladini programi koji bi bili konkretno usmjereni ka zdravlju Roma, ali su Romi upoznati sa nekima od osnovnih programa koje je razvilo Ministarstvo zdravlja, i oni koriste te programe,** uključujući tu, na primjer, programe koje finansira Globalni fond za borbu protiv side, tuberkuloze i malarije. Kampanje vakcinacija su takođe obuhvatile romske zajednice i, po svemu sudeći, one su veoma efikasne. U Makedoniji ne postoje zdravstveni posrednici. Međutim, daleko najveća prepreka sa kojom se Romi suočavaju odnosi se na prijavljivanje za zdravstvenu zaštitu, zbog toga što nemaju ili su izgubili status stalno nastanjenog lica, ili su izgubili posao.

Ako se izuzmu sporadične akcije koje se preduzimaju radi unaprjeđenja pristupa komunalnoj infrastrukturi i socijalnom stanovanju, koje uglavnom finansiraju spoljni donatori a ne vlada, oblast romskog stanovanja je i dalje veoma nerazvijena. Sem toga, uprkos obavezama koje je Makedonija preuzela u okviru Dekade, i dalje ima slučajeva da Romi bivaju istjerani iz mjesta u kojima žive. Međutim, od nedavno su preduzeti koraci koji ukazuju na moguće širenje vladinih aktivnosti u oblasti stanovanja. Vlada je nedavno pokrenula izradu strateških i pravnih dokumenata u domenu stanovanja, uključujući tu i dokumente koji bi se odnosili na legalizaciju divlje gradnje, što može biti iskorišćeno za podsticanje poboljšanja stambene situacije Roma. Sem toga, vlasti su pokrenule rad na izradi urbanističkih planova nekih romskih naselja. Ministarstvo saobraćaja je stavilo do znanja da će podržati izgradnju socijalnih stanova čiji će korisnici, između ostalih, biti i Romi, kao i da će finansirati izgradnju sistema kanalizacije u opštini Šuto Orizari u kojoj uglavnom žive Romi.

Makedonija je nedavno izradila Nacrt antidiskriminacionog zakona, ali se on usredsređuje samo na diskriminaciju po osnovu roda i po osnovu invaliditeta; u trenutku izrade ovog izvještaja taj zakonski prijedlog još nije bio usvojen.

Operativni plan za Dekadu Roma iz 2005. godine koji je sačinio organ za koordinaciju Dekade uz učešće romskih organizacija civilnog društva i mreže za obavještanje javnosti na nivou opština.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

CRNA GORA

Izazov za Crnu Goru:
Prihvatiti Dekadu kao
politički okvir

Iako se Dekadi priključila zajedno sa svim ostalim učesnicama u njoj 2005. godine, Crna Gora je u mnogim aspektima ostala u vremenu prije proglašenja Dekade. Koordinacija Dekade obavlja se na nivou jednog višeg državnog činovnika, uz nejasnu podršku sa viših mjesta. Resorna ministarstva, po svemu sudeći, ne dovode svoje akcije u vezu sa uključivanjem Roma i okvirom Dekade. U cjelini gledano, Crna Gora se i dalje mahom oslanja na spoljne donatore koji iniciraju i finansiraju mjere čiji je cilj uključenje Roma, Aškalija i Egipćana, i tek treba da preuzme odgovornost za razvoj integrisanih programa ili sektorskih politika koje bi podržala finansiranjem iz budžeta. Vladini predstavnici su saopštili da vlada očekuje da 80 posto neophodnih sredstava za finansiranje aktivnosti Dekade pristigne od stranih donatora. Što je najvažnije, Akcioni plan za Dekadu ne uzima u obzir zajednice koje su u najnepovoljnijem položaju, Rome, Aškalije i Egipćane koji su raseljeni s drugih mjesta u bivšoj Jugoslaviji, kao ni vraćene azilante koji su suočeni sa mnogim, pritom vrlo duboko ukorijenjenim dodatnim preprekama za pristup javnim službama. Vlada tek treba da koncipira svoju politiku prema tim grupama.

Akcioni planovi

Po svemu sudeći, Akcioni plan za Dekadu Crne Gore **koncipiran je kao formalni dokument, a ne kao sveobuhvatni, detaljni politički dokument za koji se vlada stvarno obavezala da će ga sprovesti u djelo.** U njemu često nisu jasno određene odgovornosti za konkretne stavke. Nije bilo pokušaja da se Akcioni plan za Dekadu popravi otkako je usvojen i nisu donijeti nikakvi operativni ili kratkoročni prioritetni akcioni planovi. Pored toga što je vrlo malo uticala na kreiranje politike centralne vlade, Dekada nema uticaja ni na lokalnom nivou: vlasti nisu učinile sistematski napor da lokalnu samoppravu uključe u mehanizme za sprovođenje Dekade.

Obrazovanje

Postoji svega nekoliko sistemskih sektorskih politika Vlade za unaprjeđenje pristupa Roma školovanju na bilo kom nivou, a većina mjera koje se sprovode zapravo je ogledne prirode i finansirana je ili kofinansirana od spoljnih donatora. Predškolsko obrazovanje nije obavezno u Crnoj Gori, i mada se trenutno preduzima nekoliko sporadičnih inicijativa čiji je cilj povećanje broja djece Roma, Aškalija i Egipćana u predškolskim ustanovama, i dalje postoje suštinske barijere. Segregacija je drugi problem sa kojim se djeca Roma, Aškalija i Egipćana suočavaju u crnogorskom obrazovnom sistemu, posebno u oblastima na kojima živi veliki broj interno raseljenih lica sa Kosova. Ministarstvo obrazovanja tek treba da razradi planove za desegregaciju koji bi bili primjereni takvim situacijama. Besplatni udžbenici počeli su se dijeliti u okviru vladine inicijative 2005. godine. Tokom 2006. godine Ministarstvo obrazovanja je pokrenulo jedan obuhvatniji dvogodišnji projekat, Inicijativu za obrazovanje Roma, s tim što je finansiranje obezbjedio Romski edukativni fond. Cilj tog projekta je razvoj modela sveobuhvatnih integrisanih obrazovnih programa u školama i predškolskim ustanovama na pet lokacija u Crnoj Gori. Takođe se nastoji da se đacima iz redova Roma, Aškalija i Egipćana pruži podrška i da im se da podsticaj ne bi li postigli uspjeh u školi, a da se istovremeno podržavaju same škole i njihov nastavni kadar kako bi razvili sredstva za uspješnu integraciju. Sve mjere koje se preduzimaju za podsticanje pristupa Roma, Aškalija i Egipćana višem i visokom obrazovanju u cjelosti su finansirane spolja.

Napori koje Crna Gora preduzima za razvoj programa za promociju zapošljavanja Roma, Aškalija i Egipćana još uvijek su u ranoj fazi. Agencija za zapošljavanje Crne Gore organizuje redovne skupove osoblja na kojima se vrši obuka protiv predrasuda, a istovremeno razvija specijalne protokole za ponašanje u konkretnim situacijama koje će biti potpuno prilagođeno potrebama Roma koji traže posao. Ta agencija je, sem toga, osnovala i radnu grupu koja treba da koncipira usluge namijenjene ljudima sa posebnim teškoćama u pristupu zapošljavanju, uključujući tu i Rome. Ne postoje programi koji bi podsticali samozapošljavanje, a posebno su namijenjeni Romima, Aškalijama i Egipćanima; redovni programi za samozapošljavanje na raspolaganju su samo za one koji mogu da ispune standardne zahtjeve, a mnogi pripadnici Roma, Aškalija i Egipćana koji traže posao ne mogu da pristupe tim programima. Izbjeglička i raseljena lica suočena su sa zakonodavnim barijerama kada je riječ o zapošljavanju.

Zapošljavanje

Ne postoji integrisana politika za poboljšanje zdravstvenog stanja Roma, Aškalija i Egipćana u Crnoj Gori, uključujući tu i one među njima koji nemaju prijavu boravka ili državljanstvo. Mada ne postoji posebna zdravstvena politika vlade usmjerena ka Romima, Aškalijama i Egipćanima, i mada vlada nije inicirala nikakav program za zdravstvene posrednike, zdravstveni radnici u Crnoj Gori redovno organizuju kampanje vakcinacije i preduzimaju akcije za povećanje zdravstvene svijesti u četvrtima u kojima žive Romi. Za većinu tih aktivnosti nemaju na raspolaganju dodatna sredstva, a sami zdravstveni radnici često u njima učestvuju na volonterskoj bazi. Zahvaljujući tim akcijama, romski aktivisti procjenjuju da je preko 90 posto djece Roma, Aškalija i Egipćana vakcinisano u minulih pet godina. Sem toga, za one koji nemaju lične karte ili zdravstvene kartone, Crveni krst i druge agencije omogućavaju pristup subvencionisanoj zdravstvenoj zaštiti. Ne postoje programi namijenjeni reproduktivnoj zdravstvenoj zaštiti koju bi finansirala Vlada, koji bi bili posebno usmjereni ka Romima, ali nevladine organizacije i neke međunarodne organizacije kratkoročnim projektima popunjavaju tu prazninu.

Zdravstvena zaštita

Crnogorska vlada je odobrila dokumente koji se odnose na stambenu politiku i u kojima su pomenute potrebe Roma, Aškalija i Egipćana, ali su praktične akcije ograničene na veoma sporadične mjere. Tako, na primjer, socijalno stanovanje tek treba da postane pristupačno Romima, Aškalijama i Egipćanima, shodno njihovim potrebama. Kriterijumi i postupci za obezbjeđivanje socijalnog stanovanja u Crnoj Gori nisu sasvim jasni, te je stoga teško procijeniti koliko je takvih stambenih jedinica u praksi na raspolaganju Romima. Međutim, dokumenti o stambenoj politici, iako su još uvijek uglavnom samo deklarativni, postigli su izvjesne efekte kod lokalnih vlasti koje su u protekle dvije godine zaustavile realizaciju planova za iseljenje ilegalnih naselja. Sem toga, lokalne vlasti su u nekim slučajevima preduzele korake za obezbjeđivanje alternativnog smještaja Romima koji su ostali bez smještaja.

Stanovanje

Crna Gora tek treba da usvoji sveobuhvatno antidiskriminaciono zakonodavstvo u skladu sa aktuelnim međunarodnim standardima.

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Vladina podrška Inicijativi za obrazovanje Roma kojom se olakšava razvoj modela sveobuhvatnih integrisanih obrazovnih programa u školama i predškolskim ustanovama u pet mjesta u Republici.

Ključni napredak

RUMUNIJA

Izazov za Rumuniju:
Ostvariti konzistentan napredak
u pogledu svih prioriteta
i iskoristiti Dekadu kao
strateško sredstvo

Rumunija je ostvarila mješoviti napredak u sprovođenju u djelo opredjeljenja vezanih za Dekadu Roma, čime se može objasniti njen srednji skor. S jedne strane, još ni krajem 2006. godine Rumunija nije usvojila Akcioni plan za Dekadu niti je, po svemu sudeći, iskoristila Dekadu kao sredstvo za promoviranje sektorske politike uključenja Roma. S druge strane, Rumunija je bila predsjedavajući Dekade 2005-2006. godine. Sem toga, **Rumunija je znatno napredovala u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite** i u te dvije oblasti počela je da sprovodi čitav niz programa i sektorskih politika. Međutim, napredak je manje uočljiv kada je riječ o stanovanju i zapošljavanju, gdje tek treba da se preduzmu koraci ka sprovođenju sistematičnije politike i razvoju djelotvornih programa koji su od koristi za Rome.

Akcionni planovi

Rumunija tek treba da usvoji Akcioni plan za Dekadu – to se očekuje sredinom 2007. godine – koji će obezbijediti okvir za dalji razvoj sektorskih politika čiji je cilj uključenje Roma. Vlada takođe još nije donijela srednjoročne prioritete akcione planove, niti je podnijela javnosti izvještaje o dosad postignutom napretku u okviru Dekade; jedini izuzetak je izvještaj o radu predsjedavajućeg Dekade. Mada je Rumunija jedan od prvih lidera Dekade, pošto je sredinom 2005. godine preuzela od Mađarske predsjedništvo, po svemu sudeći Dekada tek treba da bude uvedena kao proces i instrument na unutrašnjem planu. Međutim, akcioni planovi za Dekadu, kada budu usvojeni, svakako će predstavljati važan doprinos. Izgleda da u koordinacionom tijelu za sprovođenje sektorskih politika čiji je cilj uključenje Roma – Nacionalnoj agenciji za Rome – postoji izvjesna takmičarska atmosfera između akcionih planova Dekade i mehanizama za njihovu primjenu, s jedne strane, i planova u vezi sa Nacionalnom strategijom za Rome, s druge strane, što samo ukazuje da se Dekada još uvijek ne doživljava kao sredstvo za jačanje sprovođenja Strategije.

Obrazovanje

Rumunija je razvila izvjestan broj suštinskih političkih instrumenata čiji je cilj podsticanje obrazovnih rezultata Roma, uglavnom kroz afirmativnu akciju u višem i visokom obrazovanju, ustanove profesionalne obuke i visokoškolske ustanove širom zemlje. Takođe postoje i neke sporadične mjere koje se preduzimaju radi poboljšanja pohađanja predškolskih ustanova, i nešto sistematičniji programi za unaprjeđenje pohađanja osnovnih škola za pripadnike grupa koje su u nepovoljnom socijalnom položaju: ti programi se realizuju kroz davanje besplatnih školskih obroka, subencionisano izdavanje udžbenika i pribora i besplatni prevoz. Sve do nedavno isplata dječjih dodataka bila je vezana za pohađanje škole, što je opet povezano sa idejom da se siromašnije porodice, ne samo romske, podstaknu da šalju djecu u školu. Trenutno se realizuje program opismenjavanja odraslih pod naslovom “Druga šansa” i njega ponajviše pohađaju mlade majke i Romi koji su još u djetinjstvu prestali pohađati školu. Uvedeno je zvanje Roma-školskih posrednika kako bi se poboljšao upisni obuhvat i stopa pohađanja nastave i kako bi se spriječilo napuštanje škole od strane romske djece; međutim, broj kvalifikovanih školskih posrednika još uvijek je veoma mali. Sama vlada priznaje da obrazovna segregacija predstavlja sistemski problem u Rumuniji. Ministarstvo za obrazovanje je donijelo uredbu kojom se desegregacija u rumunskom školskom sistemu proglašava obaveznom, i preko tog ministarstva izdvojena su sredstva PHARE EU za projekte desegregacije.

Ova razrađena kombinacija sektorskih politika namijenjenih obrazovanju Roma u⁷⁸ Rumuniji nije praćena sličnim događajima u oblasti zapošljavanja. Ministarstvo rada koje ne samo da koordiniše politiku zapošljavanja, već često služi i kao posrednik za pribavljanje finansijskih sredstava iz spoljnih izvora, tek treba da razradi konzistentnu sektorsku politiku usmjerenu ka Romima. Sajmovi zapošljavanja za Rome nisu samo jedini izvor ograničenih informacija o zapošljavanju za Rome – već su, po svemu sudeći, jedina aktivna mjera zapošljavanja koja funkcioniše u današnjoj Rumuniji, a usmjerena je ka Romima. Uspjeh tih sajmova je veoma ograničen, budući da oni nisu valjano oglašavani i da stoga na njima učestvuje samo mali uzorak kako potencijalnih poslodavaca, tako i lica koja stvarno traže posao. Nevladine organizacije su dodatno istakle da taj program nije na odgovarajući način primjeren potrebama Roma kao korisnika, zato što većina poslovnih ponuda koja se može naći na tim sajmovima podrazumjeva određene kvalifikacije, više od onih koje Romi obično imaju. Ne postoje programi samozapošljavanja koji bi bili usmjereni ka Romima, a osnovni tok takvih programa, u suštini, sadrži implicitne barijere za Rome.

Zapošljavanje

Posljednjih godina Rumunija je ostvarila veoma značajan napredak u oblasti zdravstvene zaštite Roma. Tako, na primjer, Ministarstvo zdravlja ima djelotvornu Komisiju ministarstva koje se bavi Romima. Na čelu te komisije je državni sekretar kome je konkretno povjeren nadzor nad mjerama koje se preduzimaju prema Romima. Ministarstvo zdravlja je takođe jedino ministarstvo koje ima poseban odjeljak budžeta za Rome u ukupnom godišnjem državnom budžetu. Rumunija je isto tako i vodeća zemlja u regionu kada je riječ o zdravstvenim posrednicima. Institut zdravstvenih posrednika u Rumuniji je inicirala nevladina organizacija Romani CRISS u okviru jednog pilot-projekta, da bi ga onda 2003. godine zvanično priznalo i preuzelo Ministarstvo zdravlja. Zdravstveni posrednici su postepeno prihvaćeni kao nužni deo sistema zdravstvene zaštite, a njihov broj će se sasvim sigurno povećavati tokom narednih godina. Nacionalne kampanje protiv tuberkuloze, uključujući tu i onu koju finansira Globalni fond protiv side, tuberkuloze i malarije, doprle su i do nekih romskih zajednica. Posljednjih godina kampanje vakcinacije koje vodi Ministarstvo zdravlja obuhvatile su romske zajednice; te kampanje su obično organizovane u saradnji sa Nacionalnom agencijom za Rome.

Zdravstvena zaštita

U okviru nacionalne strategije za Rome, na nivou centralne vlade razrađen je izvještaj o mjerama čiji je cilj neposredno poboljšanje životnih uslova Roma. Ministarstvo za saobraćaj, građevinarstvo i turizam sačinilo je četvorogodišnji plan hitnih mjera za rekonstrukciju zgrada i područja u kojima živi veliki broj Roma. To ministarstvo je, sem toga, razradilo i program izgradnje socijalnih stanova i sistem za finansiranje partnerstva između privatnih i javnih preduzeća i nevladinih organizacija, sve u cilju poboljšanja pristupa javnoj komunalnoj infrastrukturi na mjestima na kojima živi veliki broj Roma.

Stanovanje

Rumunija od 2000. godine ima Antidiskriminacioni zakon i, zahvaljujući nekoliko izmjena i dopunama, taj zakon je doveden u sklad sa zakonodavstvom EU.

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Sistematsko povećanje broja zdravstvenih posrednika, kao i sprovođenje programa za podizanje zdravstvene svijesti i programa čiji je cilj dopiranje do romskih zajednica. Razrada mehanizama za desegregaciju i afirmativnu akciju u obrazovnom sistemu.

Ključni napredak

SRBIJA

Izazov za Srbiju:
Pokazati da je centralna Vlada vlasnik Dekade i razraditi sistematsku politiku koju finansira Vlada

Još uvijek nisu jasne razmjere u kojima je centralna vlada u Srbiji opredijeljena za Dekadu Roma. Postoji izvjestan broj aktivnosti koje odražavaju agendu Dekade, ali su to uglavnom pilot mjere koje često pokreću i finansiraju spoljni izvori. Došlo je do izvjesnog poremećaja u koordinaciji Dekade otkako je raniji koordinator, zamjenik ministra na nivou Srbije i Crne Gore, podnio ostavku kada se raspala državna zajednica. Od nedavno je pri Službi za ljudska i manjinska prava formiran Sekretarijat za Dekadu, ali su zaposleni u njemu i dalje finansirani spolja; ti spoljni izvori finansiranja su Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR) i misija OEBS-a u Srbiji. Baš kao i Crna Gora, i Srbija je suočena sa ozbiljnim izazovima u nastojanju da mnogobrojni Romi koji u njoj žive bez prijave boravka ili registrovanog državljanstva imaju pristup socijalnim uslugama – i još uvijek nije našla rješenje za taj problem. Kako bi postigla napredak u sprovođenju ciljeva Dekade, **Srbija treba da pokaže veći i primjetan angažman centralne vlade u razvoju sistematskih sektorskih politika između ostalog i kroz finansiranje iz budžeta.**

Akcionni planovi

Do sad, po svemu sudeći, nije bilo mnogo koordinacije u sprovođenju Dekade između raznih resornih ministarstava. Međutim, Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo za kapitalne investicije nedavno su donijeli nezavisne odluke o osnivanju radnih grupa koje će se baviti sprovođenjem Akcionog plana Dekade. **Iako je Vlada u januaru 2005. godine usvojila akcione planove za obrazovanje, zapošljavanje, stanovanje i zdravstvenu zaštitu, izgleda da oni nisu poslužili kao referentni dokumenti za vladine akcije.** Vlada do danas nije usvojila nijedan prioritetni akcioni plan koji bi se temeljio na akcionom planu Dekade, iako je tokom ljeta 2005. godine OEBS finansirao nastojanje da se pod pokroviteljstvom tadašnjeg koordinатора Dekade razrade ti planovi, uključujući tu i utvrđivanje troškova predloženih mjera.

Obrazovanje

Vlada se nije angažovala na planu razrade dugoročne politike namijenjene obrazovanju Roma, već se, uz nekoliko izuzetaka, **i dalje oslanja na pojedinačne mjere koje ponekad finansiraju ili kofinansiraju donatori**, kao što su mjere koje se preduzimaju preko Romskog edukativnog fonda ili preko Evropske agencije za rekonstrukciju. Ministarstvo prosvjete i Nacionalni savjet Roma primjenjuju afirmativnu akciju kako bi podržali upis Roma u srednjoškolsko, više i visoko obrazovanje i obezbjeđuju udžbenike za romsku djecu koja pohađaju osnovne škole. Uvedena je obavezna godina pohađanja neke predškolske ustanove, i Ministarstvo prosvjete je dobilo finansijska sredstva od Romskog edukativnog fonda za preduzimanje pilot programa čiji je cilj podsticanje upisa romske djece u te predškolske ustanove. Pored toga, EAR je finansirala pilot-projekat za obuku i zapošljavanje 20 Roma koji će raditi kao pomoćnici nastavnika i taj projekat se primjenjuje u saradnji sa OEBS tokom školske 2006-2007. godine.

Zapošljavanje

Srbija ima **dobro utemeljenu mrežu usluga u pogledu zapošljavanja, koja pruža mnoštvo programa za zapošljavanje i profesionalno obrazovanje. Za razliku od drugih zemalja, u Srbiji postoji svijest o tome da je tim osnovnim programima možda potreban neki dodatni mehanizam podrške, kako bi povećala njihova dostupnost za Rome.** Polazeći od toga, Srbija organizuje posebne programe kojima se pospješuje pristup Roma projektima kvalifikacije i prekvalifikacije, i sprovodi

mjere za unaprjeđenje samozapošljavanja, primjenjujući u svemu tome afirmativnu akciju. Međutim, učešće u tim programima je i dalje slabo. Postoje ozbiljne prepreke kada je riječ o Romima koji žive u divljim naseljima i koji nemaju prijavu boravka niti potvrdu o državljanstvu.

Srpske vlasti su prihvatile **posebno aktivnu ulogu u sprovođenju nekih zdravstvenih ciljeva Akcionog plana Dekade**, otvoreno saradujući sa civilnim sektorom i lokalnom samoupravom u nastojanju da omoguće valjano ostvarenje tih ciljeva. Ministarstvo zdravlja finansira specijalne zdravstvene programe za Rome koji su usredsređeni na zdravstveno obrazovanje, reproduktivno zdravlje i zdravstvene specifičnosti žena i koji će se u saradnji sa nevladinim organizacijama primjenjivati u oko 45 opština u Srbiji. Međutim, i dalje ima malo informacija o zdravstvenom stanju Roma, a Vlada još nije učinila nijedan korak ka uvođenju sistema romskih zdravstvenih posrednika.

U Srbiji je problematična stambena politika kada je reč o Romima, tako da se u odsustvu nacionalne stambene politike većina akcija pokreće na lokalnom nivou; pokreće ih izvjestan broj opština koje su voljne da se toga late. Vlada je izdvojila neka sredstva za javne radove u romskim naseljima, ali nije postignut nikakav napredak u rješavanju problema isključenosti iz mreže obuhvata javnim uslugama onih ljudi koji nemaju prijavu boravka niti imaju potvrdu o državljanstvu. Vlada je samo odobrila operativne smjernice za lokalnu samoupravu kojima je omogućena legalizacija romskih naselja.

Srbija još uvijek nije razradila antidiskriminaciono zakonodavstvo koje bi bilo u skladu sa odgovarajućim zakonodavstvom EU.

Opštine su izradile lokalne akcione planove, a Ministarstvo zdravlja je finansiralo zdravstvene programe namijenjene Romima koji su usredsređeni na zdravstveno obrazovanje, reproduktivno zdravlje i specifične aspekte zdravstvene zaštite žena; ti planovi treba da budu sprovedeni u oko 45 opština, u saradnji sa nevladinim organizacijama.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

SLOVAČKA

Izazov za Slovačku:
Razraditi političke inicijative
i omogućiti da one budu
od koristi za integraciju

Slovačka je unaprijedila institucionalne kapacitete koji bi trebalo da joj omoguće da izvrši obavezu koju je preuzela proglašenjem Dekade i pokrenula je čitav niz programa i sektorskih politika za unaprjeđenje položaja Roma. Međutim, ove aktivnosti, po svemu sudeći, često nisu pokretane politikom integrisanja, već zapravo tolerišu, ako ne i produbljuju segregaciju Roma. Slovačka je takođe postigla veći napredak u oblasti obrazovanja i zapošljavanja nego u oblasti zdravstva i stanovanja.

Akcionni planovi

Slovačka ima akcione planove za sve prioritetne oblasti Dekade, ali ti planovi imaju dosta slabosti u pogledu sadržaja i ciljeva, kao i indikatora za praćenje ostvarenog napretka. U akcionom planu za Dekadu pobrojane su državne institucije koje su odgovorne za nadzor nad napretkom u preduzimanju konkretnih mjera, ali nije razjašnjeno da li su te iste institucije istovremeno zadužene i za sprovođenje tih mjera, ili setu radi o nekim drugim ustanovama. Tekst slovačkog Akcionog plana za Dekadu takođe u mnogome odražava donedavnu slovačku politiku prema Romima: tu su, naime, sadržane problematične formulacije kao što su “prirodna, odnosno urođena predodređenost” u vezi sa zdravstvenim stanjem Roma. Slovačka nije usvojila prioritetne akcione planove, već postoje unutrašnje kratkoročne strategije kojima se pojedinačna resorna ministarstva u četiri prioritetne oblasti Dekade rukovode u svome radu, a ministarstva pišu godišnje izvještaje o napretku ostvarenom tokom Dekade.

Obrazovanje

Slovačka vlada je pokrenula izvjestan broj programa na svim nivoima sistema obrazovanja. Vlasti su uvele takozvane “nulte razrede”, gdje se po pravilu obavlja pripremni predškolski program tijesno povezan sa osnovnom školom. Međutim, postoje i predškolski programi u segregiranim romskim zajednicama koje su suočene sa nedostacima i manjkavostima uobičajenim za segregaciju. Vlasti su takođe razradile neke programe čiji je cilj povećanje obima u kojem romska djeca pohađaju školu. Na primjer, socijalna pomoć porodicama s djecom uslovljena je potvrdom o pohađanju obaveznih osnovnoškolskih ustanova; nude se subvencije za nabavku udžbenika i pribora, kao i za obroke u školi; do maja 2006. godine primjenjivan je jednogodišnji pilot program za smanjenje broja onih koji prije vremena napuštaju školu. Slovačka je takođe usvojila model Roma koji rade kao nastavni pomoćnici, i primjenjuje ga u nekim predškolskim ustanovama, osnovnim školama i specijalnim školama, iako se nastavni pomoćnici obično zapošljavaju na osnovu kratkoročnih jednogodišnjih ugovora koji mogu, ali ne moraju biti obnovljeni, u zavisnosti od raspoloživosti finansijskih sredstava. Ostale mjere obuhvataju razvoj profesionalnog obrazovanja i programe “Druge šanse” za đake koji su svojevremeno pohađali ali nisu završili osnovnu školu, kao i obezbjeđivanje stipendija za dalje školovanje preko kancelarije Opunomoćenika za romske zajednice. Najveći izazov sa kojim se Slovačka suočava i dalje je segregacija u školama, iako je slovačka vlada posljednjih godina pokazala više spremnosti da se uhvati u koštac s tim problemom i iako je pokrenula sprovođenje čitavog niza mjera čiji je cilj unaprjeđenje integrisanja.

Zapošljavanje

Mjere koje je slovačka vlada nedavno preuzela na planu zapošljavanja u većini se ne odnose neposredno na položaj Roma. Umjesto toga, one su usredsređene na širu kategoriju grupa u teškom socijalnom položaju, što obuhvata ljude sa posebnim potrebama, starije ljude, kao i one koji su tek završili fakultet, tako da nije uočeno njihovo dejstvo na Rome. Fond za socijalni razvoj, agencija za dodjelu bespovratnih zajmova koju finansira država, procjenjuje da je oko jedne trećine svih sredstava koje je ona odobrila otišlo na programe namijenjene Romima, ali nije sasvim jasno da li ove procjene obuhvataju ona finansijska sredstva koja su neposredno namijenjena Romima ili ona finansijska

sredstva koja su namijenjena širim društvenim kategorijama koje opet mogu obuhvatiti Rome. Ministarstvo rada je koncipiralo nacionalne programe zapošljavanja i ti programi obuhvataju profesionalnu obuku, subvencionisano zapošljavanje i projekte javnih radova, koji se finansiraju i iz državnog budžeta i iz Evropskog socijalnog fonda. Međutim, profesionalna obuka, kursevi za sticanje kvalifikacija i za prekvalifikaciju često nisu prilagođeni posebnim potrebama Roma. Postoje manji projekti nevladinih organizacija koji su izričito namijenjeni Romima, ali su oni ograničeni po razmjerama. Isto važi i za mjere za samozapošljavanje koje su namijenjene Romima i koje vlada redovno obezbjeđuje.

Slovačka vlada je pokrenula čitav niz programa i mjera čiji je cilj poboljšanje zdravstvenog stanja romskog stanovništva. Kancelarija Opunomoćenika za romske zajednice odobrila je projekat čiji je cilj rješavanje problema divljih deponija u 50 naselja, a Ministarstvo za rad finansira izgradnju objekata za ličnu higijenu i pranje rublja u nekim romskim zajednicama. Takođe je zabilježen izvjestan napredak u oblasti zdravstvenog osiguranja. Do septembra 2006. godine većina Roma, kao i drugih ljudi iz kategorija koje su u teškom socijalnom položaju, bila je indirektno isključena iz slovačkog sistema univerzalne zdravstvene zaštite zbog relativno visokih minimalnih davanja (participacije) za medicinske usluge i lijekove i zbog toga što je za registraciju bila neophodna adresa stalnog boravka. Danas su mnoge od tih prepreka otklonjene zahvaljujući čitavom nizu izmjena i dopuna zakona, tako da se sada plaća samo mali iznos participacije za urgentne intervencije. Zdravstveni posrednici i pokretne zdravstvene jedinice, kao i osam malih zdravstvenih ustanova u područjima koja inače imaju ograničeni pristup zdravstvenim centrima, ustanovljeni su u okviru pilot-projekta koji finansira PHARE EU i za koji je sada odlučeno da će se nastaviti i proširiti; sem toga, postoje i zdravstveni posrednici koji rade pri regionalnim kancelarijama za javno zdravlje.

Stambena politika je pitanje koje izaziva dosta zabrinutosti u Slovačkoj, s obzirom na razmjere segregacije romskih zajednica. Slovačka je odobrila čitav niz programa čiji je cilj poboljšanje stambenih uslova Roma, ali je njihova primjena, posebno u segmentu za koji su zaduženi organi lokalne samouprave, u najboljem slučaju ograničena i problematična. Kancelarija Opunomoćenika slovačke vlade za romske zajednice kreirala je i finansirala socijalnu mapu romskih zajednica koju koriste nadležna ministarstva prilikom koncipiranja sektorske politike prema romskim zajednicama. Posljednjih godina su podignuti neki novi stambeni objekti za Rome, ali i dalje postoji zabrinutost u pogledu kvaliteta takvih građevinskih objekata, na šta uostalom ukazuje i naziv vladinog programa: "Stanovanje prema nižim standardima". Taj program je kritikovan i kao sredstvo za povećanje segregacije, odnosno formiranje novih romskih geta daleko od većinskog stanovništva. U Akcionom planu za Dekadu pominje se legalizacija naselja i razjašnjavanje imovinskih pitanja, ali plan ne predviđa sredstva za preduzimanje tih mjera. Međutim, ipak su uočeni izvjesni pomaci u ovoj oblasti – nekoliko naselja je zaista legalizovano, uglavnom na inicijativu Kancelarije Opunomoćenika.

Slovačka je 2004. godine usvojila antidiskriminacioni zakon radi usaglašavanja domaćih propisa sa direktivama EU u toj oblasti. Zakon o kome je riječ uglavnom slijedi i ispunjava zahtjeve iz evropskih smjernica, ali je još uvijek prilično nepoznat javnosti i tek treba da bude testiran u praksi.

Zdravstvena zaštita

Stanovanje

Antidiskriminaciono zakonodavstvo

Ključni napredak

Mjere za podsticanje pristupa Roma predškolskom i osnovnom i srednjem obrazovanju.

Dekada uključanja Roma 2005–2015. godine DecadeWatch okvir za monitoring

Kategorije	Skor				
	0	1	2	3	4
I.	Unakrsna/institucionalna				
1.	<i>Akzioni planovi</i>				
1.1.	Da li postoji odobreni detaljni akcioni plan za Dekadu u kome su jasno navedeni ciljevi, rokovi i mjerljivi indikatori?	Planovi obuhvataju sve prioritetne oblasti ali nemaju utvrđene ciljeve i/ili rokove	Planovi obuhvataju sve prioritetne oblasti ali su ciljevi i/ili rokovi određeni samo za neke mjere	Planovi obuhvataju sve prioritetne oblasti i imaju određene ciljeve i/ili rokove za većinu mjera	Planovi obuhvataju sve četiri prioritetne oblasti i sadrže potpuni spisak ciljeva i/ili rokova
1.2.	Da li je Vlada odobrila neki godišnji ili dvogodišnji prioritetni akcioni plan koji sadrži procjenu troškova i načine finansiranja?	Vlada nije odobrila nijedan prioritetni operativni plan	Vlada je odobrila bar jedan prioritetni operativni plan u svim prioritetnim oblastima Dekade, ali nije utvrđena procjena troškova niti su određeni načini finansiranja	Vlada je odobrila bar jedan prioritetni operativni plan u svim prioritetnim oblastima Dekade uz utvrđenu procjenu troškova i načine finansiranja plana	Vlada je odobrila više od jednog detaljnog godišnjeg prioritetnog operativnog plana u svim prioritetnim oblastima Dekade, uz punu procjenu troškova i načine finansiranja tih planova, kako bi oni bili sprovedeni
1.3.	Da li postoji zvanični Vladin mehanizam o izvještavanju o postignutom napretku uz podnošenje javnih izvještaja?	Vlada nije javno izvjestila o napretku koji je postignut u okviru Dekade, od kako je ona proglašena	Vlada je samo jednom javno izvjestila o napretku postignutom u okviru Dekade, od kako je proglašena	Vlada je jednom godišnje podnosila izvještaj o napretku ostvarenom u okviru Dekade, od kako je ona proglašena	Vlada je izvještavala redovno, javno i sveobuhvatno, ukazujući na jasnu vezu sa ciljevima iz akcionog plana
1.4.	Da li Akcioni plan sadrži osnovne podatke u odnosu na koje se može mjeriti napredak u sprovođenju?	Nema osnovnih podataka	Postoje osnovni podaci i podaci iz posljednje faze za manje od 10 posto identifikovanih rezultata	Postoje osnovni podaci i podaci iz posljednje faze za do 50 posto identifikovanih rezultata	Postoje osnovni podaci i podaci iz prethodne faze za sve ključne identifikovane rezultate
1.5.	Da li se ulažu napor u razvoj regionalnih ili opštinskih akcionih planova i/ili za angažovanje opština u Dekadi (npr. u vidu izrade akcionih planova na lokalnom nivou)?	Nisu uloženi napor za dosezanje do opština niti za njihovo uključivanje u Dekadu	Postoje pilot aktivnosti koje finansiraju donatori u kojima su angažovane opštine	Centralna vlast je selektivno uključila opštine i/ili je organizovala aktivnosti kako bi doprla do opština	Postoji aktivistička vladina strategija na nivou cijele zemlje koja obuhvata opštine u partnersvu sa opštinskim udruženjima; postoje opštinski ili regionalni akcioni planovi za Dekadu

Kategorije	Skor				
	0	1	2	3	4
<i>Institucionalno</i>					
2.1. Da li postoji Vladin koordinator za Dekadu?	Nije postavljen nacionalni koordinator ili je to mjesto upražnjeno	Tokom najvećeg dijela vremena postojao je nacionalni koordinator, ali je došlo do izvjesnih poremećaja i/ili koordinator nije zvanično postavljen	Nacionalni koordinator je postavljen, ali se on u tom svojstvu javno pojavio samo jednom od kako je Dekada proglašena	Nacionalni koordinator je postavljen i više puta se javno pojavio u tom svojstvu i on je taj koji obezbjeđuje uočljivost Dekade u javnosti	Nacionalni koordinator je proglašen, često se pojavljavao u javnosti u tom svojstvu i on je taj koji obezbjeđuje uočljivost Dekade u javnosti
2.2. Koji hijerarhijski nivo u državnoj službi ima aktuelni koordinator Dekade?	Ne postoji nacionalni koordinator	Državni službenik	Zamjenik ili pomoćnik ministra	Ministar	Potpredsjednik Vlade ili više od toga
2.3. Da li postoji koordinaciona kancelarija za Dekadu ili nacionalni koordinator ima svoju kancelariju koja mu pruža podršku?	Ne postoji kancelarija za koordinaciju Dekade niti kancelarija za pružanje podrške nacionalnom koordinatoru	Postoji kancelarija za koordinaciju Dekade/ kancelarija za podršku nacionalnom koordinatoru koja ima jednog zaposlenog i taj zaposleni zapravo radi na pitanjima vezanim za Dekadu	Postoji kancelarija za koordinaciju Dekade/ kancelarija za podršku nacionalnom koordinatoru koja ima dvoje do pet zaposlenih i oni zapravo rade na pitanjima vezanim za Dekadu	Postoji kancelarija za koordinaciju Dekade/ kancelarija za podršku nacionalnom koordinatoru koja ima šest do deset zaposlenih i oni zapravo rade na pitanjima vezanim za Dekadu	Postoji kancelarija za koordinaciju Dekade/ kancelarija za podršku nacionalnom koordinatoru koja ima više od deset zaposlenih i oni zapravo rade na pitanjima vezanim za Dekadu
2.4. Da li su Romi zastupljeni na višem hijerarhijskom nivou u Vladi (stalno zaposleni i državni službenici ili lica sa političkim mandatom)?	Roma nema ni u centralnoj vladi ni u državnoj službi	Roma ima na nižim položajima u državnoj službi ili među imenovanim licima u centralnoj vlasti (ispod nivoa načelnika uprave)	Roma ima na nižim položajima u državnoj službi ili među imenovanim licima u centralnoj vlasti (načelnik uprave ili iznad tog nivoa)	Postoji bar jedan Rom na mestu pomoćnika/ zamjenika ministra u centralnoj vladi	Postoji bar jedan Rom koji je ministar u centralnoj vladi
2.5. Da li postoji stalni zvanični konsultativni organ koji bi uključivao romsko civilno društvo u sprovođenje i monitoring Dekade na nacionalnom nivou?	Ne postoje nikakve zvanične konsultacije u vezi sa Dekadom između vlade i romskog civilnog društva, od kako je Dekada proglašena	Održan je jedan konsultativni sastanak sa romskim civilnim društvom od kako je Dekada proglašena	Održavane su neredovne konsultacije sa predstavnicima romskog civilnog društva	Postoji zvanični stalni konsultativni organ koji se sastaje manje od jednom godišnje od kako je Dekada proglašena	Postoji zvanični stalni konsultativni organ koji se sastaje najmanje dva puta godišnje od kako je Dekada proglašena
2.6. Da li resorna ministarstva imaju specijalne jedinice za uključivanje i omogućavanje pristupa koje su takođe zadužene i za uključivanje Roma?	Nijedno resorno ministarstvo nije odredilo osoblje ili jedinicu koji bi se bavili omogućavanjem pristupa nacionalnim manjinama ili njihovim integriranjem	Neka ministarstva su odredila pojedine zaposlene da se bave omogućavanjem pristupa i pitanjima integracije, ali nisu formirala jedinice za te poslove	Jedno resorno ministarstvo je odredilo jedinice koje se bave omogućavanjem pristupa i integracijom	Više od jednog resornog ministarstva odredilo je jedinice koje se bave omogućavanjem pristupa i integracijom	Sva resorna ministarstva odredila su jedinice koje se bave omogućavanjem pristupa i integracijom

Kategorije	Skor				
	0	1	2	3	4
2.7.	Da li je Vlada imala predstavnike na sastancima Međunarodnog nadzornog komiteta od kako je Dekada proglašena?	Vlada nije bila zastupljena ni na jednom sastanku od proglašenja Dekade	Vlada je bila zastupljena na dva od posljednja tri sastanka od proglašenja Dekade	Vlada je bila zastupljena na tri od posljednja tri sastanka od proglašenja Dekade	Vlada je bila zastupljena na svim sastancima održanim od proglašenja Dekade, kao i na tematskim seminarima
2.8.	Da li je Vlada uplatila doprinos u Povjerenički fond Dekade?	Vlada nije pristala da uloži sredstva u Povjerenički fond Dekade	Vlada je izrazila saglasnost, ali još nije uložila sredstva u Povjerenički fond Dekade	Vlada je uplatila doprinos u Povjerenički fond Dekade	Vlada je uplatila doprinos u Povjerenički fond Dekade
II.	Prioritetne oblasti Dekade				
3.	Obrazovanje				
3.1.	Nadzor i evaluacija (raspoloživost redovno prikupljenih, nacionalno reprezentativnih podataka o rezultatima, prikupljenih tokom posljednjih pet godina)	Nema podataka o upisu Roma u škole niti o njihovom pohađanju nastave	Postoje neki podaci o upisu Roma u škole za neke školske godine, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja podataka i ti podaci nisu reprezentativni na nacionalnom nivou	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o upisu Roma u škole i njihovom pohađanju nastave tokom nekih godina, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja	Postoje redovni godišnji nacionalno reprezentativni podaci o upisu Roma u škole i njihovom pohađanju nastave
	Programi				
3.1.	Nadzor i evaluacija (raspoloživost redovno prikupljenih, nacionalno reprezentativnih podataka o rezultatima, prikupljenih tokom posljednjih pet godina)	Nema podataka o upisu Roma u škole niti o njihovom pohađanju nastave	Postoje neki podaci o upisu Roma u škole za neke školske godine, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja podataka i ti podaci nisu reprezentativni na nacionalnom nivou	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o upisu Roma u škole i njihovom pohađanju nastave tokom nekih godina, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja	Postoje redovni godišnji nacionalno reprezentativni podaci o upisu Roma u škole i njihovom pohađanju nastave
3.3.	Promovisanje pristupa romske djece osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju (npr. pomoćnici učitelja/postednici, specijalna dopunska nastava za romsku djecu, pružanje podrške u vreme ispita i materijalni podsticaji kao što su besplatni udžbenici, pomoć za plaćanje saobraćajnih troškova, školski obroci, programi stipendija itd.)	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje samo sporadične mjere koje finansira Vlada ili koje se finansiraju spolja, a Vlada ih podržava	Sprovode se redovne mjere koje finansira Vlada, ali to nije cjeloviti program	Postoji integrirana Vladina sektorska politika koja uživa značajnu finansijsku podršku

Kategorije	Skor					
	0	1	2	3	4	
3.4.	Promovisanje pristupa romske djece višem obrazovanju (npr. programi stipendiranja, itd.)	Ne postoje takve aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje samo sporadične mjere koje finansira Vlada ili koje se finansiraju spolja, a Vlada ih podržava	Sprovede se redovne mjere koje finansira Vlada, ali to nije cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjesnu finansijsku podršku	Postoji integrisana Vladina sektorska politika koja uživa značajnu finansijsku podršku
3.5.	Politika desegregacije	Ne postoje aktivnosti u cilju desegregacije u školama koje bi podržavala Vlada	Postoje samo sporadične mjere koje finansira Vlada ili koje se finansiraju spolja, a Vlada ih podržava	Sprovede se redovne mjere desegregacije u školama koje finansira Vlada, ali to nije cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program desegregacije u školama, uz izvjesnu finansijsku podršku	Postoji integrisana Vladina politika desegregacije u školama koja uživa značajnu finansijsku podršku
4.	Zapošljavanje					
4.1.	Monitoring i evaluacija (raspoloživost redovno prikupljenih, reprezentativnih podataka o rezultatima, prikupljenih tokom proteklih pet godina)	Nema podataka o rezultatima zapošljavanja Roma	Postoje neki podaci o zapošljavanju Roma za neke godine, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja i podaci nisu nacionalno reprezentativni	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o rezultatima zapošljavanja Roma za neke godine, ali oni nisu redovno ažurirani	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o rezultatima zapošljavanja Roma	Postoje godišnji, nacionalno reprezentativni podaci o rezultatima zapošljavanja Roma
	Programi					
4.2.	Promovisanje pristupa Roma programima profesionalne obuke i prekalifikacije	Ne postoje aktivnosti koje bi uživale podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
4.3.	Promovisanje programima za aktivno zapošljavanje Roma	Ne postoje aktivnosti koje bi uživale podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
4.4.	Promovisanje pristupa Roma programima za samozapošljavanje ili mikrofinansiranje	Ne postoje aktivnosti koje bi uživale podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku

Kategorije	Skor				
	0	1	2	3	4
Zdravstvo					
5.1. Monitoring i evaluacija (raspoloživost redovno prikupljenih, nacionalno reprezentativnih podataka o rezultatima, prikupljenih tokom proteklih pet godina)	Trenutno ne postoje pregledna istraživanja niti druge aktivnosti koje imaju za cilj poboljšanje baze podataka o zdravstvenom stanju Roma	Postoje izvesni podaci o zdravstvenom stanju Roma za neke godine, ali nema procesa redovnog ažuriranja i ti podaci nisu nacionalno reprezentativni	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o zdravstvenom stanju Roma za neke godine, ali se ti podaci ne ažuriraju redovno	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o zdravstvenom stanju Roma za neke godine i oni se redovno ažuriraju	Postoje godišnji, nacionalno reprezentativni podaci o zdravstvenom stanju Roma
Programi					
5.2. Promovisanje pristupa zdravstvenoj zaštiti za isključene grupe, što obuhvata i Rome (npr. mehanizam zdravstvene zaštite lica koja nemaju zdravstveno osiguranje)	Ne postoje aktivnosti koje bi podržavala Vlada a čiji je cilj promovisanje pristupa zdravstvenoj zaštiti	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika promovisanja pristupa zdravstvenoj zaštiti koja uživa znatnu finansijsku podršku
5.3. Specijalni zdravstveni programi za posebno osjetljive grupe koji mogu biti od koristi za Rome (npr. programi čiji je cilj približavanje lokalnim zajednicama i aktivnosti na buđenju zdravstvene svijesti, aktivnosti u oblasti vakcinisanja itd.)	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
5.4. Zapošljavanje Roma koji se bave pružanjem zdravstvenih usluga (npr. Roma koji su angažovani kao zdravstveni posrednici)	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku

Kategorije	Skor				
	0	1	2	3	4
6.	Stanovanje				
6.1.	Nema podataka o stambenim uslovima Roma	Postoje podaci o stambenim uslovima Roma za neke godine, ali ne postoji proces redovnog ažuriranja tih podataka i oni nisu nacionalno reprezentativni	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o stambenim uslovima Roma za neke godine, ali se oni ne ažuriraju redovno	Postoje nacionalno reprezentativni podaci o stambenim uslovima Roma redovno ažuriraju	Postoje godišnji nacionalno reprezentativni podaci o stambenim uslovima Roma
		Programi			
6.2.	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
6.3.	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine cjeloviti program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
6.4.	Ne postoje aktivnosti koje uživaju podršku Vlade	Postoje sporadične mjere koje finansira Vlada i/ili mjere koje su finansirane spolja	Postoje redovne mjere koje finansira Vlada, ali koje ne čine program	Postoji zvanični Vladin program uz izvjestan stepen finansiranja	Postoji integrisana Vladina politika koja uživa znatnu finansijsku podršku
7.	Antidiskriminacija				
7.1.	Ne postoji antidiskriminatorno zakonodavstvo koje bi bilo usklađeno sa zakonodavstvom EU	Vlada je u fazi izrade antidiskriminatornog zakonodavstva koje bi bilo usklađeno sa zakonodavstvom EU	Postoji antidiskriminatorno zakonodavstvo koje je usklađeno sa antidiskriminatornim zakonodavstvom EU, ali nema primjera primjene za Rome	Postoji antidiskriminatorno zakonodavstvo koje je usklađeno sa antidiskriminatornim zakonodavstvom EU i ono se u nekim slučajevima primjenjuje za Rome	Postoji antidiskriminatorno zakonodavstvo koje je usklađeno sa antidiskriminatornim zakonodavstvom EU i ono se sistematski primjenjuje kada je riječ o Romima
	Da li postoji antidiskriminatorno zakonodavstvo koje je usklađeno sa zakonodavstvom EU i da li se ono na odgovarajući način sprovodi?				

Crna Gora

1. INSTITUCIONALNA PITANJA

1.1 Pisanje DAP-a

Akcionni plan za Dekadu romske inkluzije Republike Crne Gore (od sada u tekstu DAP) je sastavljen od strane nacionalne Radne grupe, formirane u februaru 2004. god. na inicijativu Vlade RCG. Radna grupa se sastojala od 15 članova, od kojih su većina bili predstavnici resornih ministarstava i međunarodnih organizacija sa kancelarijama u Crnoj Gori. Međutim, među članovima Radne grupe nije bilo predstavnika organizacija čija ciljna grupa su interno raseljena lica i izbjeglice (npr. UNHCR), a koje su učestvovala u pisanju DAP-a. Kao rezultat toga, DAP ne odslikava potrebe interno raseljenih i izbjeglih Roma, Egipćana i Aškalija (u daljnjem tekstu RAE), koji su nastanjeni u CG od izbivanja kosovskog konflikta i koji spadaju u najobespravljenije kategorije stanovništva u zemlji.

Radna grupa je imala u svom sastavu samo jednog romskog predstavnika, g. Veselja Beganaja, direktora NVO „Početak“ i koordinatora mreže NVO pod imenom „Romski krug“. Ovaj veliki nesklad u pogledu prisutnosti RAE u procesu izrade DAP-a je donekle nadomješten aktivnostima NVO, članica Romskog kruga, koji su se sastajali svakog mjeseca u toku rada na DAP-u radi iznošenja svojih komentara i prijedloga korekcija nacrtu dokumenta koji je izradila Radna grupa.

Sljedeći problematični aspekt procesa izrade DAP-a je to što niti jedan od zvaničnika uključenih u izradu DAP-a zapravo nije imao konkretno ovlaštenje ili uticaj na Vladine strukture koji su ga trebale primjeniti. Među Vladinim predstavnicima koji su učestvovali u Radnoj grupi, samo jedan je bio nivoa pomoćnika ministra – g. Sabahudin Delić iz Ministarstva za zaštitu prava pripadnika manjina koje, međutim, nije direktno uključeno u implementaciju Dekade. Ovakva postavka stvari je u praksi imala za posljedicu da je DAP imao veoma malu „težinu“ među Vladinim strukturama i agencijama.

Prvi nacrt DAP-a je prezentovan na drugom sastanku Međunarodnog nadzornog komiteta za Dekadu, održanom u aprilu 2004. god. Kako je prvi nacrt trebalo još razraditi u detaljima, Radna grupa je podijeljena na četiri podgrupe, od kojih je svaka imala fokus na određenoj oblasti Dekade i bila predvođena od strane predstavnika nadležnih ministarstava ili državnih agencija: obrazovanje je predvođeno od strane Ministarstva za obrazovanje i nauku (u daljnjem tekstu Ministarstvo obrazovanja); zapošljavanje je predvođeno od strane Zavoda za zapošljavanje RCG; Ministarstvo zdravlja i Institut za zdravlje RCG su predvodili oblast zdravstva; i oblast stanovanja je predvođena od strane Ministarstva zaštite životne sredine i uređenja prostora i Ministarstva rada i socijalnog staranja (u daljnjem tekstu Ministarstvo rada). Finalna verzija DAP-a je rezultat rada sprovedenog u ovim podgrupama u toku druge polovine 2004. god.

1.2 Sadržaj DAP-a

Crnogorski DAP je zasnovan na nizu domaćih zvaničnih dokumenata, uključujući: Strategiju za smanjenje siromaštva (2003), Nacionalni akcioni plan za djecu (2004) i Agendu ekonomskih reformi (2003). Autori DAP-a su se takođe osvrnuli i na neke međunarodne obaveze koje je crnogorska Vlada preuzela, kao što su razni međunarodni instrumenti zaštite ljudskih prava kojima je CG pristupila, kao i Milenijumski razvojni ciljevi. U skladu sa tim, DAP nastoji da inkorporira zaključke iz Istraživanja domaćinstava RAE, izbjeglica i interno raseljenih lica iz 2003. god. Ovo istraživanje je sprovedeno od strane Instituta za strateške studije i prognoze, uz podršku UNDP-a i nekoliko romskih NVO koje su sada članice Romskog kruga a koje su asistirale pri sakupljanju podataka i pri njihovim analizama.

Na žalost, ova usamljena studija je jedini dokument koji se direktno odnosi na specifičnu situaciju u kojoj se nalaze Romi a koja bi mogla biti korištena kao osnova za kreiranje DAP-a. Vlada nije usvojila nacionalnu strategiju o RAE prije pristupanja Crne Gore Dekadi romske inkluzije. NVO iz Romskog kruga su nastojale da izvrše pritisak na Vladu u cilju usvojanja Nacionalne strategije o Romima, ali Vlada nije pokazala interes za to prije pristupanja Dekadi. U trenutku pisanja ovog dokumenta, Vladini zvaničnici su izjavili da je tekst strategije skoro finaliziran. Onog trenutka kada bude usvojena, od strategije se očekuje da prikaže načine za implementaciju raznih mjera uključenih u prioritetne oblasti DAP-a, ali takođe se očekuje i da pokrije oblasti kao što su pravni subjektivitet, politička zastupljenost i rodna ravnopravnost koje trenutno nisu adekvatno zastupljene u DAP-u.

Po svemu sudeći, DAP je dizajniran "pro forme", više kao obični birokratski dokument, nego kao sveobuhvatni, detaljni program čijoj primjeni je Vlada istinski posvećena. DAP sadrži narativni dio, koji objašnjava opšta pitanja i ciljeve pokrivena akcionim planom, a za njom slijedi tabela koja navodi mjere, indikatore i druge detalje koji se odnose na implementaciju. Međutim, čak i letimičan pogled otkriva da sve prioritetne oblasti nisu adekvatno obrađene u detaljima. Sektor obrazovanja je bez sumnje najrazrađeniji, dok sektori zapošljavanje, zdravlje i stanovanje nisu temeljno obrađeni. Romski NVO su ukazali, npr. da sektor zapošljavanja navodi

listu ciljeva koji se ne tiču isključivo RAE, već da se radi o opštim ciljevima koje je Zavod za zapošljavanje postavio kao svoje aktivnosti na nacionalnom nivou. Ovi nedostaci otežavaju monitoring specifičnih načina po kojima Vlada odstupa od svojih dužnosti preuzetih iz Dekade. Slično tome, odjeljak koji obrađuje oblast stanovanja ne navodi kriterijum prema kome će domaćinstva biti određivana, čineći time objektivno mjerenje rezultata nemogućim. Ova pitanja su tretirana posebnim dokumentom, Nacionalnim akcionim planom politike stanovanja, koji uključuje mali zasebni odjeljak u kome se navode određene mjere kojima se nastoji popraviti situacija RAE u oblasti stanovanja. Međutim, iako ovaj plan postoji još od 2005. god, većina romskih NVO i državnih službenika/zvaničnika djeluje neupućena u njegov sadržaj ili čak i samo njegovo postojanje, tako da se on najčešće uopšte ne uzima u razmatranje pri diskusijama o romskim pitanjima.

Štaviše, DAP ne navodi listu mjera kojima bi se RAE povratnicima iz Zapadne Evrope pomoglo da se reintegrišu u zajednicu. Ovo je naročito problematično u oblasti obrazovanja, gdje se djeca koja su obrazovana na drugim jezicima, umjesto srpskog/crnogorskog, trebaju uključiti u školski sistem bez ikakve dodatne pomoći. Slično tome, osim površnog tretiranja ove problematike u okviru oblasti zapošljavanja, DAP ne daje adekvatna rješenja za rješavanje problema nedostatka ličnih dokumenata, što sprječava mnoge RAE u CG u pristupu čak i najosnovnijim pravima.

Dok su smanjenje siromaštva i u manjoj mjeri anti-diskriminacija uključeni u DAP, rodno pitanje nije adekvatno zastupljeno kao prioritet među zajedničkim temama u svim relevantnim oblastima. Ovo je naročito problematično jer nezvanična istraživanja procjenjuju da stopa nepismenosti među ženskom RAE populacijom iznosi čak 92 procenta, što u praksi čini političku i ekonomsku participaciju RAE žena nezamislivom.

Indikatori takođe često znaju biti pogrešno protumačeni. U najboljem slučaju, oni su postavljeni u apsolutnim okvirima, tj. nisu postavljeni u relaciji sa situacijom u kojoj se nalazi populacija ne-Roma. Čak i kada su izraženi u procentima, indikatori ne mogu biti korišćeni kao instrument za tačna mjerenja, zbog toga što nema jasno postavljene polazne osnove na osnovu koje se mjerenja vrše. Mnogi RAE se nisu izjasnili kao takvi na posljednjem popisu zbog straha od diskriminacije i stigme, tako da nezvanična istraživanja,

koja mogu biti tačnija, nisu bila ažurirana posljednjih godina. U najgorim slučajevima, lista aktivnosti je korišćena kao indikator u DAP-u, čime se čitav pojam indikatora obesmišljava.

Finansiranje je sljedeća oblast koja nije adekvatno pokrivena DAP-om. Za većinu navedenih aktivnosti Vlada nije obezbjedila dodatna sredstva osim onih koja su već odobrena za implementaciju Strategije za smanjenje siromaštva. Prema tome, trenutni budžet procjenjuje da je za implementaciju DAP-a potrebno € 11,385,000, od čega se očekuje da € 5,110,000 bude nabavljeno iz izvora mimo državnog budžeta, najvjerovatnije iz donacija od strane međunarodnih agencija i fondova – ali specifični izvori, mehanizmi finansiranja i sume nisu navedeni u DAP-u. NVO kažu da vjeruju da su jedini fondovi jasno namjenjeni za aktivnosti iz oblasti Dekade, do momenta pisanja ovog Izvještaja, oni koji dolaze od strane Romskog obrazovnog fonda. Prilikom intervju obavljenog za potrebe ovog Izvještaja, Zamjenik Ministra obrazovanja i nauke, g. Ćazim Fetahović je potvrdio da je za aktivnosti na implementaciji Dekade na raspolaganju manje državnih fondova nego što je planirano i da Vlada očekuje da 80 procenata sredstava za finansiranje aktivnosti iz domena Dekade bude donirano od stranih donatora, kao što su Svjetska banka i Evropska komisija. Ova situacija u sferi finansiranja samo dodaje postojećoj konfuziji vezanoj za konkretne mehanizme za sprovođenje DAP-a.

Takođe je zbunjujuće to što su mnogi krajnji rokovi zadati za cijelu dužinu trajanja Dekade. Za mnoge od njih stiće se utisak da su postavljeni proizvoljno, bez jasnog razumjevanja načina na koji će ciljevi biti podijeljeni na faze u odnosu jedan na drugi. Neki od ranijih rokova su već prekoračeni i neispunjeni, što indicira da nisu bili realistično postavljeni. Drugi su nepotrebno i bez ikakvog objašnjenja postavljeni u kasnoj fazi Dekade.

Još jedan problem sa DAP-om je što u njemu često nisu jasno definisane odgovornosti za pojedine aktivnosti, što omogućava raznim državnim agencijama i ministarstvima da tvrde kako ih DAP oslobađa od mnogih aktivnosti vezanih za implementaciju.

Od trenutka usvajanja nije bilo nastojanja da se DAP unaprijedi. Takođe nije bilo ni nastojanja da se razvije detaljni prioritetni akcioni plan do trenutka pisanja ovog dokumenta.

1.3 Koordinacija i implementacija Dekade

Uprkos pozivima od strane raznih NVO i nezavisnih posmatrača za uspostavljanjem puno podržane, nezavisno finansirane kancelarije ili savjeta za inkluziju Roma, Dekada je delegirana na prilično niske nivoe u hijerarhiji podjele poslova u crnogorskoj Vladi. Osoba koja je imenovana za koordinatorku Dekade je viši savjetnik u Ministarstvu rada, gđa. Remzija Ademović. Nije u potpunosti jasno kada i kako je nacionalna koordinatorka za Dekadu imenovana: od početka Dekade u CG, osoba koja je rukovođila koordinacijom priprema za Dekadu bila je predstavnik Ministarstva spoljnih poslova, gđa. Dubravka Lalović. Ubrzo nakon početka Dekade, u aprilu 2005. god, gđa. Lalović je premještena na drugu funkciju i zatim su, skoro čitavih godinu dana, zahtjevi NVO upućeni kabinetu premijera da se imenuje novi koordinator za Dekadu bili neuslišeni. Zapravo, oni su jednostavno saznali da je za koordinatorku Dekade romske inkluzije imenovana viši savjetnik, gđa. Remzija Ademović u februaru 2006. god, na okruglom stolu organizovanom od strane Project for Ethnic Relations (PER). Ono što nije u potpunosti poznato jeste kada je zapravo nova koordinatorka postavljena i ko je bio zadužen za Dekadu između odlaska prve koordinatorku u aprilu 2005. god i pojave nove koordinatorku u februaru 2006. god.

Uz to, aktuelna nacionalna koordinatorka za Dekadu nema ovlašćenje da samostalno donosi odluke, nije poznata u javnosti, nema dodijeljene fondove i niti podršku u osoblju za aktivnosti pod okriljem Dekade. Ovakvo stanje stvari ozbiljno dovodi u pitanje posvećenost crnogorske Vlade efektivnom ostvarivanju ciljeva zacrtanih Dekadom.

Radna grupa koja je izradila DAP se, po svemu sudeći, rasformirala i nije se niti jednom sastala od početka Dekade. S obzirom na to da je monitoring implementacije DAP-a bio u nadležnosti Radne grupe, shodno ovome nije bilo ni zvaničnog monitoringa u toku ove prve dvije godine, niti zvaničnog izvještaja sa kojim bi se ovaj postojeći mogao uporediti.

Stiće se utisak da od trenutka usvajanja DAP-a nije bilo koordinacije među članovima Radne grupe – ili među ministarstvima koja su trebala primijeniti DAP. Nijedno od resornih ministarstava nema zasebna odjeljenja ili službenike/zvaničnike zadužene za Dekadu, niti ima Roma ili članova drugih, njima srodnih grupa, na višim pozicijama unutar Vladinih

struktura i agencija. Autori ovog dokumenta nemaju saznanja o Romima zaposlenim u strukturama lokalnih vlasti, osim 2 Roma privremeno zaposlena u opštinama Herceg Novi i Podgorica.

Takođe, ne postoje strukture koje bi vršile implementaciju Dekade na lokalnom nivou. Predstavnici lokalnih vlasti intervjuisani za potrebe ovog izvještaja su izjavili da nisu primili nikakve instrukcije vezane za implementaciju Dekade. Pored toga, oni su izjavili kako je većina njihovih aktivnosti, koje preduzimaju po pitanju RAE, *ad hoc* tipa ili su rezultat tekućih projekata koji su preduzimaju u saradnji sa lokalnim NVO, a da pri tome nisu bazirani na nekoj široj nacionalnoj strategiji. Predstavnici romskog kruga su nastojali da premoste ovaj jaz organizovanjem prezentacija DAP-a za predstavnike većine lokalnih vlasti, tj. u onim opštinama u kojima u kojima živi veći broj Roma. Prema lideru Romskog kruga, g. Veselju Beganaju, sve lokalne vlasti sa kojima su se romski NVO sastali pokazale su spremnost da učestvuju u implementaciji DAP-a, ali su takođe istakli da očekuju da fondovi za ove aktivnosti dođu iz drugih izvora, mimo njihovih lokalnih budžeta. Nedavni lokalni izbori su takođe poremetili ove napore ostvarene u oblasti komunikacije usljed toga što su mnogi od lokalnih zvaničnika zamijenjeni novim, koji su najvjerovatnije potpuno neobavješteni u vezi Dekade.

Opština Herceg Novi je pozitivan izuzetak od ovog opšteg pravila. U jesen 2006. god, Opština je, u saradnji sa lokalnim NVO "Mladi Romi" otvorila Romsku kancelariju koja zapošljava jedno lice romske nacionalnosti sa sredstvima iz opštinskog budžeta. Međutim, ovaj angažman važi samo za period od 6 mjeseci do godine dana, nakon čega je sudbina romske kancelarije neizvjesna.

Zvaničnici iz Vlade, uključujući nacionalnu koordinatorku su tvrdili da je postizanje ciljeva Dekade bilo poremećeno eksternim faktorima, uključujući i skoro ostvarivanje crnogorske nezavisnosti. Romske NVO, nasuprot tome, tvrde da je država Crna Gora imala *de facto* nezavisne institucije godinama prije referenduma i da su Vladine strukture relevantne za proces romske inkluzije ostale u najvećoj mjeri nepromjenjene sa donošenjem deklaracije o nezavisnosti – sa izuzetkom Ministarstva rada i socijalnog staranja, koje se transformisalo u Ministarstvo rada, zdravlja i socijalnog staranja.

Detaljnije informacije o pitanjima vezanim za implementaciju su obrađene u poglavljima koja se tiču svake od prioritetnih oblasti. Generalno govoreći, važno je spomenuti da nijedan godišnji prioritetni akcioni plan nije usvojen i nije jasno koliki broj od pitanja navedenih u DAP-u su uključena u druge nacionalne programe. Neki od zakona koje je crnogorski parlament nedavno usvojio imaju inkorporirane institute afirmativne akcije – ali nije jasno da li je ovo rezultat direktnog pritiska od strane NVO ili usamljeni proizvod Dekade.

2. PRIORITETNE OBLASTI

2.1 Obrazovanje

Ne postoje redovno ažurirani podaci koji bi omogućili nadležnima da prate progres u promovisanju pristupa obrazovanju RAE djeci. Međutim, podaci iz određenih istraživanja su dostupni i oni daju prikaz trenutnog stanja na terenu: obrazovni jaz između RAE i drugih etničkih grupa u CG je veliki i trenutna stopa uključenosti u obrazovni sistem je niska. Podaci iz istraživanja iz 2003. god¹ pokazuju da alarmantnih 63,1 procenta RAE populacije nema nikakvo obrazovanje; 21,3 procenta imaju nezavršenu, a samo 9,2 procenta ima završenu osnovnu školu. Prikazano stanje pokazuje male pomake, sa samo 38 procenata RAE djece upisanih u osnovne škole, nasuprot 86 procenata djece iz drugih etničkih zajednica, kako tvrdi UNDP. Ovaj jaz se produbljuje kad je riječ o srednjoškolskom obrazovanju, gdje konkretna proporcija iznosi 13 procenata za RAE i 86 procenata za ne-RAE djecu. Samo mali procenat Roma ima završenu srednju školu, dok isto tako veoma mali broj njih nastavlja dalje obrazovanje. Npr, 6 romskih studenata je upisano na univerzitet u toku 2004/05 školske godine, da bi već 2006. god njihov broj spao na svega dvoje. Stopa "drop-out-a" je mnogo veća među RAE nego kod ostatka populacije, dok je stopa pismenosti među RAE 55 procenata, a za ostatak populacije se procjenjuje na 99 procenata.

¹ "Household Survey of RAE, Refugees and IDPs in Montenegro" (2003) – UNDP and ISSP

Uzroci za ovakvo stanje leže prije svega u siromaštvu i diskriminaciji. Mnoge RAE porodice nemaju sredstva za školovanje svoje djece, a često i sama djeca moraju da doprinose pomagajući drugim članovima porodice u poslu, sakupljajući sirovine za recikliranje po naseljima ili prosjačeći. U međuvremenu, obrazovni sistem tek treba postati inkluzivna i fleksibilna sredina koja može adresirati specifične i individualne potrebe svakog djeteta i odgovarajuće akomodirati djecu iz RAE manjine. Sljedeći problem je to što se veliki broj interno raseljenih lica i neuspjelih azilanata povratnika, od kojih su mnogi Romi, susreću sa preprekama u pristupu crnogorskom obrazovnom sistemu, bilo zbog toga što nemaju lična dokumenta ili zato što su započeli svoje obrazovanje u drugim obrazovnim sistemima i na drugim jezicima a ne na srpskom/crnogorskom. Dalje, uveliko prevladavajući tradicionalni način života kod RAE populacije u CG može se navesti kao uzrok velikog jaza u ostvarenim rezultatima u školovanju djevojčica i dječaka.

Preškolsko obrazovanje nije obavezno u CG. Trenutno su na djelu određeni podsticaji da se broj RAE djece u preškolskim ustanovama poveća, prvenstveno u vidu novčanih podsticaja, besplatnih toplih obroka i transporta od kuće do predškolske ustanove i nazad. Na žalost, ekonomske barijere i dalje postoje, jer je upis u predškolske ustanove uslovljen plaćanjem jednokratne naknade u visini od €10, sa dodatkom od €30 mjesečno na ime troškova nastave i ostalih troškova. Polovinu ovih troškova država kasnije nadoknađuje onim porodicama koje su korisnici socijalne pomoći koju primaju preko Centara za socijalni rad. Međutim, kako mnogi RAE nemaju potrebna lična dokumenta neophodna za prijavljivanje za primanje socijalne pomoći, u praksi se dešava da ove novčane nadoknade, koliko god one bile niske, često predstavljaju nepremostivu prepreku za osiromašene RAE porodice. Pored toga, upis je uslovljen i dokumentacijom o vakcinacijama i drugim medicinskim certifikatima, koji u praksi često nisu dostupni romskoj djeci.

Segregacija je još jedan od problema sa kojima se RAE djeca susreću u crnogorskom obrazovnom sistemu. Postoje informacije o postojanju razreda sastavljenim isključivo od RAE djece, naročito u područjima sa velikim brojem interno raseljenih lica sa Kosova. Ovi razredi su rezultat pretpostavki školskih administratora/direktora da učenici iz ove grupacije govore uglavnom

albanski, iako dosta njih govori takođe i službeni jezik. Da stvari bude još gore, učenici ne-Romi imaju tendenciju ka napuštanju škole u kojima je upisan veliki broj RAE djece, jer je kvalitet nastave u tim školama često loš. Napuštanje od strane ne-RAE učenika ima za rezultat dodatno spuštanje obrazovnih standarda, pored povećane izolacije i etničke distance koju RAE učenici doživljavaju. Ministarstvo obrazovanja je nagovijestilo da namjerava izraditi planove za desegregaciju za ovakve situacije, ali do trenutka pisanja ovog dokumenta nema izvještaja o napretku ostvarenom po ovom pitanju.

Ipak, određeni napredak je ostvaren u pogledu pružanja podsticaja za povećanje stope upisa u škole. Neupisivanje djece u školu može biti kažnjeno oštrom kaznom mada se ovo veoma rijetko, gotovo nikad, ne primjenjuje kada su RAE u pitanju. Besplatni školski udžbenici su se počeli distribuirati u školskoj godini 2005/06, kao dio Vladine inicijative. Neke osnovne informacije o romskoj kulturi su uključene u standardni nastavni program, naročito u predmetu koji se zove građansko obrazovanje, sa ciljem da se razvije inkluzivnije obrazovno okruženje. Međutim, ostali podsticaji za pohađanje škole – kao što su besplatni ručak u školi ili transport, sistematska podrška/obezbjedivanje dodatnih časova poslije škole, stipendije za učenike srednjih škola – u CG ne stoje na čvrstim nogama. Pa ipak, upisivanje RAE djece u škole se postojano povećava: prema Ministarstvu obrazovanja, u školskoj godini 2001/02, bilo je svega 536 učenika koji su se deklarirali kao Romi ili Egipćani u osnovnim školama u zemlji. Tokom posljednjih nekoliko godina, njihov broj raste postojano, dostignuvši 1,236 učenika u školskoj godini 2006/07. Ovi brojevi još uvijek nisu potpuno pouzdani, pošto se učenici registruju na kraju svakog tromjesečja, dok cifre kojima Ministarstvo raspolaže ne uzimaju u obzir varijacije i "drop-out" iz jednog tromjesečja u drugo.

U oktobru 2006. god u Podgorici, Zamjenik Ministra obrazovanja – g. Ćazim Fetahović, je izjavio kako je upis u škole kod romske djece porastao za 100 procenata u protekle četiri godine. Dobar dio zasluga za ovo može biti pripisano seriji programa organizovanim od strane organizacija kao što su UNICEF, Institut za otvoreno društvo Crne Gore i drugim međunarodnim organizacijama u CG. Takođe, početkom 2006. god, dvogodišnji projekat širokih razmjera pod imenom Romska obrazovna inicijativa je iniciran od strane Ministarstva za obrazovanje, nadovezavši se na prethodna

dostignuća i iskustva ostvarena od strane Instituta za otvoreno društvo CG u ovoj oblasti. Romska obrazovna inicijativa je razvijena u saradnji sa NVO "Pedagoški centar CG". Ova inicijativa je finansirana od strane Romskog obrazovnog fonda i imala je za cilj da pruži podršku razvoju modela sveobuhvatnog integrisanog edukativnog programa u školama i predškolskim institucijama na 5 lokacija u zemlji. Romska obrazovna inicijativa je nastojala da obezbjedi podršku i podsticaj RAE učenicima da uspiju u školi, istovremeno pomažući školama i nastavnom osoblju da razviju instrumente za uspješnu integraciju. Eksterne analize sprovedene do sada ukazuju da je Romska obrazovna inicijativa u značajnoj mjeri doprinijela uspjehu u školi djece uključene u program.

Kao dio ovog programa, u crnogorske škole su uvedeni romski asistenti da bi se premostio postojeći jaz između obrazovnog sistema i romskih porodica. Dvadeset takvih asistenata su do današnjeg dana prošli kroz program obuke, ali samo njih 10 zapravo radi, u prvom redu zbog značajnog smanjenja plata u 2006. godini, kada je plaćanje asistenata preneseno sa eksternih donatora na Ministarstvo obrazovanja. Nezavisni posmatrači i sami asistenti su izrazili svoju zabrinutost da ovaj prelazak odgovornosti na Ministarstvo može voditi ka uklanjanju onih asistenata koje školske administracije smatraju neloyalima. I pored toga, postoji nada da zvanične strukture polako uviđaju sve koristi koje proizilaze iz prisustva romskih asistenata, te da će programi obuke za njih biti nastavljani. Za sada, postoji vrlo malo podrške za obrazovanje Roma mimo obaveznog osnovnog obrazovanja. Stručno osposobljavanje je dostupno jedino kroz uobičajene aktivnosti Zavoda za zapošljavanje koje uglavnom nisu upodobljene za specifične potrebe Roma. Programi za opismenjavanje odraslih su organizovani uglavnom od strane NVO. Takođe, školarine za univerzitetske studente plaćaju strani donatori, kao što je to bio slučaj sa 6 romskih studenata koji pohađaju fakultet za predškolsko vaspitanje, čije školarine su plaćane od strane OSCE.

2.2 Zapošljavanje

Ne postoje nacionalno reprezentativni podaci na temu zaposlenja Roma do trenutka pisanja ovog dokumenta, iako je Zavod za zapošljavanje inicirao istraživanje o

zaposlenosti Roma kao prvi korak u implementaciji ciljeva iz sektora zapošljavanja iz DAP-a. Ovo istraživanje je prvo započelo kao pilot projekat u opštini Nikšić u 2005. godine u saradnji sa romskim NVO "Početak". Zatim je ovo istraživanje sprovedeno na čitavoj teritoriji CG, uz finansijsku podršku Zavoda za zapošljavanje RCG i podršku Fondacije za stipendiranje Roma 2006. god. Rezultati ovog istraživanja nisu objavljeni do trenutka pisanja ovog dokumenta.

Nezvanična istraživanja navode da je nezaposlenost među Romima visoka skoro 82 procenta. Ova procjena je čak i veća ukoliko se u obzir uzmu izbjeglice i interno raseljena lica, koji su u naročito teškoj situaciji kad je u pitanju pristup zapošljavanju. Slično tome, nezaposlenost među RAE ženama je još veća nego među muškarcima, prvenstveno zbog tradicionalne uloge/podjele među polovima, u kojoj je žena manje obrazovana, slabije govori službeni jezik i manje je informisana o mogućnostima zapošljavanja i ponuđenim poslovima.

Iako diskriminacija ima veliku ulogu u neprekidnom održavanju ovakvog stanja stvari, CG još uvijek nije usvojila sveobuhvatnu antidiskriminacijsku legislativu usklađenu sa savremenim međunarodnim standardima na tom polju. Neke od zabrana diskriminacije deklarativnog tipa se mogu pronaći u Ustavu, Zakonu o manjinama, Zakonu o radu, ali ove izjave nisu povezane ni sa kakvim posebnim mehanizmom primjene ili kaznama, tako da su u potpunosti neefektivne.

Kao pozitivan napredak, Zavod za zapošljavanje RCG (u daljem tekstu ZZZ) je preuzeo inicijativu da sprovede anti-diskriminacionu obuku za svoje osoblje, kao i da napravi posebne aplikacione forme koje bi bile napravljene u skladu sa posebnom situacijom u kojoj se nalaze Romi koji traže posao, kao i njihovim potrebama. Staviše, ZZZ je uspostavio radnu grupu koja ima za zadatak da razvije niz usluga za ljude koji imaju teškoće u pristupu zapošljavanju, u koje su uračunati i Romi.

Na žalost, ove akcije preduzete od strane ZZZ nisu praćene konkretnim inicijativama da se podrži ili stimuliše stvarna zaposlenost RAE u javnom ili privatnom sektoru. Nacionalna strategija zapošljavanja bi trebala biti usvojena za period 2007 – 2010, a za njom bi trebala da slijedi uža strategija koja bi se konkretnije bavila stimulacijom zapošljavanja teško zapošljivih kategorija. Međutim, do trenutka pisanja ovog doku-

menta, državne institucije ne sprovode nikakve programe afirmativne akcije za zapošljavanje Roma, niti postoje podsticaji za zapošljavanje pripadnika manjina u privatnom sektoru. Sporadični programi obuke za zanate kao što su dimnjačar ili za sakupljanje sirovina za reciklažu su dostupni Romima preko ZZZ, ali oni nisu direktno vezani za neke programe za stimulisanje zapošljavanja oni onih koji završe obuku.

Ne postoje programi za promociju samozapošljavanja koji su posebno namjenjeni RAE, niti postoji državna podrška tradicionalnim zanatima, već su oni jednostavno prepušteni crnom tržištu. Programi za regularno samozapošljavanje su dostupni samo onima koji ispunjavaju standardne uslove, što znači da mnogi RAE nemaju pristup tim programima. Zapravo, većina RAE koji su zaposleni su u stvari uključeni u „sivu ekonomiju“, koja nije priznata od strane finansijskih institucija. Zbog toga njima često nedostaju potrebne garancije, kao što su nekretnine ili druga imovina, koji su nephodni za dobijanje kredita. Mikro-finansiranje je dostupno samo kroz mali broj NVO programa, koji daju zajmove određenim ranjivim grupama. Kao posljedica toga, većina samo-zaposlenih Roma i Egipćana koriste potrošačke kredite da bi finansirali svoje poslove.

Problemi sa obezbjeđenjem zaposlenja za interno raseljene i izbjegle Rome su još više zakomplikovani usvajanjem novog Zakona o zapošljavanju iz 2002. god. i Uredbe o zapošljavanju stranaca i ne-rezidenata iz 2003. god. Pored toga što ovo podrazumjeva dodatne teškoće sa birokratijom za one koji traže posao, ova nova pravila znače da oni koji zapošljavaju izbjeglice i interno raseljena lica moraju platiti dodatne takse, što naravno predstavlja destimulaciju za bilo kog poslodavca.

2.3 Stanovanje

Većina RAE u CG žive u segregisanim, neformalnim, prigradskim naseljima ili gradskim getoima – u pretrpanim prostorima, niskog životnog standarda, bez osnovnih uslova, kao što je kanalizacija, ili javnih usluga kao što je odvoz smeća. Mnoga neformalna naselja su rasla i postala kompaktnija sa dolaskom izbjeglica i interno raseljenih, naročito nakon kosovskog konflikta.

Rezultati istraživanja iz 2003. god. pokazuju da 48 procenata Roma živi u privremenom nužnom

smještaju, a da 61 procenat živi u kućama manjim od 30 kvadratnih metara. Otprilike 81 procenat Roma ima manje od 10 kvadratnih metara po članu domaćinstva. Dok većina Roma ima pristup električnoj energiji i donekle i tekućoj vodi, sanitarije su najčešće nedostupne u nelegalnim naseljima, jer su lokalne vlasti u obavezi da ih obezbjede samo u naseljima sa jasnim pravnim statusom. Nezaposleni Romi ne doprinose lokalnim budžetima i često ne uspejaju da plate svoje račune za komunalije, tako da lokalne vlasti često navode neplaćanje računa kao razlog za odbijanje da se uvede bilo kakvo unaprijeđenje infrastrukture u romskim zajednicama. Da situacija bude još teža, neka naselja su locirana u blizini deponija ili drugih zagađenih ili rizičnih područja: prema istraživanju, 48 procenata romskih domaćinstava su locirana blizu deponija, dok se 22 procenta nalaze na područjima koja redovno bivaju poplavljena kanalizacijom, a 17 procenata živi u područjima sa visoko zagađenim vazduhom.

Neka od ovih pitanja su adresirana u Akcionom planu politike stanovanja, usvojenom od strane crnogorske Vlade u aprilu 2005. god. Plan predviđa investicije u sektor stanovanja u visini od €126,000,000 – od čega su 2/3 predviđene iz stranih donatora – do kraja 2008. god. i postavlja ambiciozan cilj, kao što je izgradnja više od 1,000 socijalnih stanova do kraja 2007. god. Međutim, do kraja 2006. god. izgrađeno je manje od 100 stanova i izgleda da neki, ako ne i svi, od ciljeva postavljenih ovim akcionim planom neće biti ispunjeni u planirano vrijeme. Ipak, neki od glavnih pravaca postavljenih Akcionim planom politike stanovanja ukazuju na Vladinu spremnost da adekvatno adresira situaciju u oblasti stanovanja kod RAE. Na primjer, akcioni plan razmatra mogućnost da se postojećim ilegalnim naseljima dodijeli status legalnih i da im obezbjedi nephodna infrastruktura. Sam po sebi, ovaj dokument predstavlja neki veliki zaokret u politici stanovanja. Zakon o građevinama iz 2000. god. takođe zahtjeva da nelegalni objekti budu registrovani, ali lokalne vlasti nisu uspjele to da urade na vrijeme zbog nedostatka sredstava. I pored toga, iako je zasnovan na starim osnovama, Akcioni plan pokazuje obnovljenu posvećenost Vlade rješavanju pravnog statusa neformalnih naselja.

Ovakav dokument, čak i ako je u velikom djelu deklarativne prirode, je imao nekog efekta kod lokalnih vlasti, koje su zaustavile planove za deložaciju

stanovnika nelegalnih naselja u protekle 2 godine. U nekim slučajevima, lokalne vlasti su čak preduzele korake da obezbijede alternativni smještaj za stanovnike romske nacionalnosti koji su postali beskućnici: u jednom slučaju, Opština Nikšić je obezbijedila novi smještaj sa tekućom vodom, kanalizacijom i drugim sanitarijama za 13 romskih porodica, čiji je privremeni nužni smještaj izgorio.

Socijalni smještaj je, druge strane, postao dostupan Romima u slučajevima potrebe. Npr, prema predstavniku Opštine Podgorica prisutnom na okruglom stolu organizovanom u oktobru 2006. godine, otprilike 1/3 socijalnih stanova nedavno izgrađenih u gradu je dato romskim porodicama. Međutim, nešto od ovog smještaja je dat uz određene uslove. Naime, 22 interno raseljene i 2 domicilne romske porodice su dobile smještaj kroz projekat koji Opštini daje pravo da premjesti ove stanare i zamjeni ih novim ukoliko se sadašnji stanari trajno zaposle. Generalno govoreći, kriterijumi i procedure za dodjeljivanje socijalnog smještaja u CG nisu potpuno jasni i u skladu sa tim, teško je ocjeniti koliki broj stambenih jedinica je zaista na raspolaganju Romima.

2.4 Zdravstvo

S obzirom da u CG ne postoje podaci o zdravstvenom stanju klasifikovani po nacionalnoj pripadnosti, nezavisna istraživanja, kao što je izvještaj objavljen u novembru 2006. godine od strane UNDP, pokazuju ozbiljan jaz između RAE i ostalih etničkih grupa, kako u pogledu determinanti, tako i u pogledu rezultata. UNDP procjenjuje da je više od 7 procenata Roma u CG doživjelo da im medicinske usluge budu uskraćene zbog nedostatka ličnih dokumenata, dok je 62 procenta prijavilo da u toku prethodne godine, najmanje jednom nisu bili u mogućnosti da priušte prepisani lijek (korespondirajuća cifra kada je riječ o pripadnicima drugim etničkih grupa je 8 procenata). Samo 17 procenata Roma je potvrdilo vakcine protiv dječje paralize,

difterije, tetanusa i velikog kašlja dok je status ostalih 72 procenta nemoguće utvrditi. Loši životni uslovi, nizak nivo obrazovanja, tradicija kao što je kult djevičanstva doprinose konstantnom produžavanju ovakvog stanja.

Ipak, prema podacima nekih NVO i drugih nezavisnih posmatrača, ovi brojevi su više rezultat neodgovarajućeg vođenja podataka nego stvarne diskriminacije u crnogorskom zdravstvenom sistemu. Iako ne postoji zvanična državna zdravstvena politika prema RAE i čak iako ne postoji program zdravstvenih medijatora iniciran od strane Vlade, zaposleni u oblasti zdravstva u CG redovno sprovode vakcinacije i aktivnosti usmjerene ka podizanju nivoa zdravstvene svijesti u romskim naseljima. Za većinu ovih aktivnosti ne postoje dodatni fondovi, tako da zaposleni u zdravstvenim ustanovama često učestvuju u njima na dobrovoljnoj osnovi. Kao posljedica toga, romski aktivisti procjenjuju da je više od 90 procenata RAE djece vakcinisano u proteklih 5 godina. Takođe, za one osobe koje nemaju lična identifikaciona dokumenta ili zdravstveni karton, Crveni krst, ili neka druga socijalna ustanova, može pomoći u ostvarivanju prava na besplatnu zdravstvenu pomoć.

Trenutno ne postoje programi reproduktivnog zdravlja finansirani od strane Vlade koji bi imali romsku populaciju kao ciljnu grupu. NVO i međunarodne agencije su popunile ovu prazninu kroz određene kratkoročne programe, koji ukazuju na postojanje velike potrebe za ovakvim programima. Na primjer, prema Centru za romske inicijative iz Nikšića, polovina od Romkinja pregledanih u sklopu projekta vezanog za reproduktivno zdravlje su već imale barem jedan porođaj i više od 70 procenata ne koristi nikakva sredstva za planiranje porodice. NVO projekti su pomogli da se ova situacija donekle popravi: projekat sproveden od strane Centra za romske inicijative u Nikšiću je objelodanio da je procenat žena mlađih od 30 godina koje su imale porođaj kod kuće smanjen za više od 5 procenata u zadnjih 5 godina, dok se procenat parova koji su se odlučili za planiranje porodice povećao na 48 procenata.

Bibliografski izvori

OPŠTA LITERATURA

Bell Mark et al., *Comparative Analysis: Developing Anti-Discrimination Law in Europe* (2006), dostupno na <http://www.migpolgroup.com/docurnents/3640.html>.

Savjet Evrope, *Housing of Roma in Central and Eastern Europe: Facts and Proposals*, priredio Samuel Delepine (2006), dostupno na: http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/housing/HousingofRomaMay2006__en.asp.

Dena Ringold et al., *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle* (Washington, D.C.: Svetska banka, 2004), dostupno na <http://www.ingentaconnect.com/content/wb/1489/2004/00000001/00000001/art00001>.

EUMAP/Open Society Institute, *Equal Access to Quality Education for Roma, Volume 1: Bulgaria, Hungary, Romania, Serbia* (2007), dostupno na http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/vol1.pdf,

Evropska komisija, *The Situation of Roma in an Enlarged European Union* (2004), dostupno na http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6204389_en.html.

European Roma Rights Centre, *Ambulance Not on the Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe* (2006), dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2632>.

European Roma Rights Centre, *Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe. A Survey of Patterns of Segregated Education of Roma in Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Romania, and Slovakia*, dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1892>.

European Roma Rights Centre, *The Glass Box: Exclusion of Roma from Employment* (2007), dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2727>.

European Roma Rights Centre, *The Impact of Legislation and Policies on School Segregation of Romani Children: A Study of Anti-Discrimination Law and Government Measures to Eliminate Segregation in Education in Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia* (2007), dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2743>.

Holtmaat, Rikki, *Catalysts for Change? Equality Bodies According to Directive 2000/43/EC—Existence, Independence, and Effectiveness* (2006), dostupno na <http://www.migpolgroup.com/documents/3642.html>.

Human European Consultancy and Migration Policy Group, *Comparative Analyses on National Measures to Combat Discrimination*, edited by McColgan, Aileen et. al. (2006), dostupno na http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/pubst/stud/mapstrand1_en.pdf.

Network Public Health Program/Open Society Institute, *Mediating Romani Health: Policy and Program Opportunities* (2005), dostupno na http://www.soros.org/initiatives/health/focus/roma/articles_publications/publications/romani-health_20051201.

Public Interest Law Initiative, *Separate and Unequal: Combating Discrimination against Roma in Education. A Source Book* (2004), dostupno na <http://www.pili.org/en/content/view/350/53/>

UNDP, *At Risk: Roma and the Displaced in Southeast Europe* (2006), dostupno na http://europeandcis.undp.org/?menu=p_cms/show&content_id=A3C29ADB-F203-IEE9-BB0A277C80C5F9F2.

UNDP, *Faces of Poverty, Faces of Hope: Vulnerability Profiles of Roma Population in Decade of Roma Inclusion Countries* (2005), dostupno na <http://vulnerability.undp.sk/>.

United Nations, *Millennium Development Goals* (2000), dostupno na <http://www.un.org/millenniumgoals/>.

Zoon, Ina, *On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia (With a Supplement on Housing in the Czech Republic)* (New York: Open Society Institute, 2001).

SRBIJA

Antić, Petar, *Romi i pravo na zdravstvenu zaštitu u Srbiji* (Beograd: Centar za prava manjina, 2005).

Bodewig, Christian i Sethy, Akshay, *Poverty, Social Exclusion and Ethnicity in Serbia and Montenegro: The Case of the Roma* (Washington, D.C.: Svetska banka, 2005), dostupno na http://siteresources.worldbank.org/INTRROMA/Resources/SAM_Roma_Poverty_Discussion_Paper.pdf.

EUMAP/Open Society Institute, *Equal Access to Quality Education for Roma, Volume 1: Bulgaria, Hungary, Romania, Serbia* (2007), dostupno na http://www.eumap.org/topics/minority/reports/roma_education/report/vol1.pdf.

European Roma Rights Centre, *Ambulance Not on the Way: The Disgrace of Health Care for Roma in Europe* (2006), dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2632>.

European Roma Rights Centre, *The Glass Box: Exclusion of Roma from Employment* (2007), dostupno na <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2727>.

Vlada Republike Srbije, *Akциони plan Dekade*, dostupno na <http://www.romadecade.org/>.

Jakšić, Božidar and Bašić, Goran, *Umeće opstanka: Gde i kako žive Romi u Srbiji* (Belgrade: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2005).

Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti, dostupan na srpskom jeziku na adresi <http://www.minrzs.sr.gov.yu/cir/indexh.php?iduser=1&path=homepage>.

Zakon o planiranju i izgradnji, dostupan na srpskom jeziku na adresi <http://www.mki.sr.gov.yu/>.

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, dostupan na engleskom jeziku, na adresi <http://www.humanrights.gov.yu/english/dokumenta/index.htm>.

Mihaljlović, M., *Studija procjene potreba za Romski obrazovni fond: Srbija* (2004), dostupno na <http://romaeducationfund.hu/>.

Ministarstvo za kapitalne investicije, *Vodeći principi za legalizaciju romskih naselja*, dostupno na srpskom jeziku na adresi <http://www.mki.sr.gov.yu/>.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Centar za istraživanje etniciteta, *Roma Settlements, Living Conditions and Possibilities for Integration of Roma People in Serbia* (2002), dostupno na <http://www.humanrights.gov.yu/english/dokumenta/index.htm>.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, *Nacionalna strategija za integraciju i davanje novih ovlašćenja Romima*, dostupno na <http://www.humanrights.gov.yu/english/sektori/manjinska/roma/strategija/nacr-strategije/strategy.htm>.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, *Nacionalni akcioni plan zapošljavanja 2006–2008*, dostupno na <http://www.espsrbia.org/eng/capacity.htm#NEAP>.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, *Nacionalna strategija zapošljavanja 2005–2010*, dostupna na srpskom jeziku na adresi <http://www.minrzs.sr.gov.yu/cir/indexh.php?iduser=1&path=homepage>.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje i socijalnu politiku, *Pplan rada Nacionalne službe zapošljavanja*, dostupan na srpskom jeziku na adresi [http://www.minrzs.sr.gov.yu/cir/indexh.php?iduser=1 &path=homepage](http://www.minrzs.sr.gov.yu/cir/indexh.php?iduser=1&path=homepage).

Centar za prava manjina i "Argument", *Romi i pravo na pravni subjektivitet u Srbiji* (Beograd 2006).

Centar za prava manjina, *Godišnji izvještaj Lige za Dekadu 2006* (Beograd, 2007).

Oxfam, *Health Status, Health Needs and Utilisation of Health Services of Roma Population (2001)*, informacija o projektu dostupna na <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/ACOS-64DDLC?OpenDocument>.

Stalna misija Srbije i Crne Gore pri OEBS, *Osnivanje Sekretarijata za romsku nacionalnu strategiju Srbije i Crne Gore*, detalji projekta dostupni na adresi <http://tandis.odihr.pl/index.php?p=country,scg,pi>.

Rakočević, N. and Miljević, A., *Romi i obrazovanje* (Beograd: Romski dečiji centar, 2003).

Romski edukativni fond, *Advancing Education of Roma in Serbia* (2007), dostupno na <http://romaeducationfund.hu/>.

DecadeWatch je prva procjena mjera i koraka koje su vlade preduzele na izvršenju obaveza preuzetih u okviru Dekade uključenja Roma 2005–2015.

Kako Dekada ima za cilj da se Romima omogući da se njihov glas čuje u procesu uključenja, ovu su procjenu – koja razmatra period od proglašenja Dekade početkom 2005. do kraja 2006. godine – obavile koalicije romskih nevladinih organizacija i aktivisti iz svih zemalja učesnica Dekade.

DecadeWatch je doprinos romskih aktivista uspješnom ostvarivanju Dekade uključenja Roma.

DecadeWatch uživa podršku Instituta Otvoreno društvo i Svetske banke.